በኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፑብሊክ

የፌዴራል ዋና ኦዲተር መ/ቤት

በኢትዮጵያ ገቢዎችና ጉምሩክ ባለስልጣን

የአገር ውስጥ ታክስ ኦዲት ተግባር አፈፃፀምን በተመለከተ የተከናወነ የክትትል ኦዲት /FOLLOW UP AUDIT/ ሪፖርት

የካቲት 2008 ዓ.ም

አዲስ አበባ

Contents

Contents

ክፍል አንድ 3
መግቢያ 3
የባለስልጣኑ ተልዕኮ እና ራዕይ 4
የባለስልጣኑ ተልዕኮ 4
የባለስልጣኑ ራዕይ 4
የባለሥልጣን መ/ቤቱ ዓላማ 4
የባለሥልጣን መ/ቤቱ ሥልጣንና ተግባር 5
የክትትል ኦዲቱ አላማ 6
የክትትል ኦዲቱ ወሰን እና ዘዴ 7
ክፍል ሁለት 8
ግኝቶች 8
የታክስ ኦዲት ፖሊሲ እና ስትራቴጂ ሰነድ እንዲሁም የኦዲት ዕቅድ አፈጻጸምን በተመለከተ፣ 8
የታክስ ኦዲት ተግባር ያስገኘውን ፋይዳ መገምገምን በተመለከተ፣ 11
የግብር/ታክስ ኦዲት ስራዎች ዕቅድ እና አፈፃፀምን በተመለከተ፣ 13
ኦዲቶች በተቀመጠው የጊዜ ተመን እና በኦዲት ዓይነቱ የተያዘ የጊዜ ስታንዳርድ መሰረት እየተከናወኑ መሆኑን በተመለከተ፣ 16
ለኦዲት የሚመረጡት ግብር ከፋዮች ግልጽነት ባለው መንገድ እንዲመረጡ ማድረግን በተመለከተ፣ 19
ሀ. የግብር ከፋይ ማህደራትን ለታክስ ኦዲት ለመምረጥ የሚያስችል ስርዓት መዘርጋቱንና ተግባራዊ መደረጉን በተመለከተ፣ 19
ለ. ለታክስ ኦዲት የመምረጫ መስፈርቶች የሚያስፈልጉ መረጃዎች ተጠናቅረው የሚያዙና የግብር ከፋዮች የስጋት ደረጃ የሚለይ መሆኑን በተመለከተ፣ 24
ሐ. በየበጀት ዓመቱ ለኦዲት የተመረጡ ግብር ከፋዮች ዝርዝር መረጃን በማጠናቀር ለዋናው መ/ቤት እንዲተላለፍ የሚደረግ መሆኑን በተመለከተ፣ 29
ኦዲት እንዲደረጉ የሚወሰኑ ማህደራት /ኦዲት ኬዝ / ለኦዲተሮች የሚመሩበት ወጥ የሆነ መስፈርት ተዘጋጅቶ ተግባራዊ መደረጉን በተመለከተ፣ 31
ከኦዲት ኬዝ ምደባ እስከ ኦዲት ሪፖርት ማቅረብ ድረስ ያለውን የስራ ፍሰት ክትትል እና ቁጥጥር ለማድረግ የሚያስችል ስልት ተቀርፆ ተግባራዊ መደረጉን በተመለከተ፣ 34
የሚከናወኑ ሁሉም ኦዲቶች ወጥነት ያላቸው እና ደረጃቸውን የጠበቁ እንዲሆኑ ከማድረግ አንፃር ለኦዲት ስራው አጋዥ የሆኑ ፎርማቶችን ማዘጋጀትን በተመለከተ፣ 38
በቅድመ ኦዲት ዝግጅት የግብር ከፋዩን መብትና ግዴታ በግልጽ ማሳወቅን እና በኦዲት ማጠቃለያ ወቅት የኦዲት መተማመኛ ስርዓት በአግባቡ መዘርጋቱን በተመለከተ፣ 42

ኦዲት እንዲደረጉ ለተመረጡ ለሁሉም የግብር ከፋይ ማህደራት በግብር ከፋዩ ከሚቀርበው መረጃ በተጨማሪ ለኦዲት ስራው የሚያገለግሉ የሶስተኛ ወገን መረጃዎች በኦዲት ወቅት ጥቅም ላይ እንዲውሉ የሚደረግ መሆኑን በተመለከተ፣ 47

ክፍል ሦስት 51

መደምደሚያ 51

ክፍል አራት 55

የማሻሻያ ሃሳቦች 55

ክፍል አንድ

መግቢያ

1. ሁሉም በዓለም ያሉ አገሮች ለልማት የሚያስፈልጋቸውን ወጪ ለመሸፈን የታክስ ገቢን አንዱና ዋነኛ ምንጭ አድርገው ይጠቀሙበታል፡፡ ከዚህም አልፎ የአገር ዕድገትና ልማትን በአግባቡ ለመምራት የሚያገለግል ቁልፍ የፊሲካል ፖሊሲ መሣሪያ እንደሆነም ይታመናል፡፡ የአንድ አገር መንግሥት ጥንካሬና ድክመት ትልቁ መለኪያም ይህንን ከታክስ የሚገኘውን ገቢ በብቃት ለመሰብሰብ በመቻልና ባለመቻል እንዲሁም የፊሲካል ፖሊሲውን በዕውቀትና ውጤታማ በሆነ መልኩ በመተግበር እና ባለመተግበር ይወሰናል፡፡ በየትኛውም አገር መንግሥት መጠሪያና መልኩ የተለያየ ይሁን እንጂ እንደመንግሥት ለመቀጠልና የልማት ፖሊሲዎቹን ለማሳካት የሚያስፈልገውን ወጪ በታክስ ለመሸፈን በሚያደርገው ጥረትና ግብር ከፋዩ ሕብረተሰብ ግብርን በፈቃደኝነት አምኖ ለመክፈል ባለመፈለግ መካከል ልዩነትና ክፍተት መኖሩ የተረጋገጠ ነው፡፡
2. ከላይ የተገለፀው የዓለም አገሮች እውነታ አገራችንንም በተጨባጭ የሚመለከት ሲሆን፣ መንግሥት ሥራውን እንዲሠራ ለማድረግ የሚያስፈልገውን ገቢ ለማስገኘት፣ ብቃት ያለው ውጤታማ የፊሲካል ፖሊሲ ተግባራዊ ለማድረግ የሚያስችል ሁኔታን ለመፍጠር እና ፀረ-ጥገኝነት ትግላችንን ለማገዝ ሶስቱንም ዓላማዎች በተቀናጀና በተደራጀ አግባብ ለመፈፀም የመንግሥት ግብር አሰባሰብ ማሻሻያ ኘሮግራም ተነድፎ ሰፊ እንቅስቃሴ ሲደረግ ቆይቷል፣ ሥራው በመቀጠል ላይም ይገኛል፡፡
3. መንግስት የምዕተ ዓመቱን የኢኮኖሚ ልማት ዕቅድ (MDG) ለማሳካት ዘርፈ ብዙ የሆኑ የጤና፣ የትምህርት፣ የግብርናና ኢንዱስትሪ እንዲሁም ሰፋፊ የመሰረተ ልማት ስራዎች በተቀረፁት ፖሊሲዎችና ስትራቴጂዎች አማካኝነት ተግባር ላይ ለማዋል ከፍተኛ የልማት ወጪ የሚጠይቀው በመሆኑ ይህንኑ ሊሸፍን የሚችል የሚታወቁ የገቢ ምንጮች (ብድር፣ ዕርዳታ እና የመንግስት ግምጃ ቤት) ቢኖሩትም አስተማማኝ እና ትክክለኛው ገቢ ከአገር ውስጥ የሚሰበሰበው ግብርና ታክስ መሆኑ አጠያያቂ አይደለም፡፡
4. ይህ የገቢ ምንጭ ከውጭ ንግድ ቀረጥና ከአገር ውስጥ የሚሰበሰበው ግብርና ታክስ ቢሆንም፣ በቀጣይ ዓመታት ከውጭ ንግድ የሚሰበሰበው ቀረጥ እየቀነሰ የአገር ውስጥ

የታክስ አሰባሰብ ድርሻ ከፍተኛውን የመንግስት ገቢ የሚሸፍን በመሆኑ የታክስ ባለስልጣኑ ከወዲሁ ተገንዝቦ በርካታ ስራዎችን መስራት ይጠበቅበታል፡፡

5. ከእነዚህ ስራዎች አንዱ ግብር ከፋዩ ማህበረሰብ የሚፈለግበትን ግብር በህጉ መሰረት በፈቃደኝነት ላይ ተመስርቶ እንዲከፍል ተከታታይነት ያለው ትምህርት መስጠት ሲሆን፣ በሌላ በኩል የግብር ግዴታቸውን በማይወጡትና በሚያጭበረብሩት ላይ ስጋትን መሰረት ያደረገ የታክስ ኦዲት ስትራቴጂ ነድፎ መንቀሳቀስ ተገቢ ይሆናል፡፡

6. በመሆኑም ባለስልጣን መ/ቤቱ ይህንኑ በመረዳት የስጋት ምንጮችን በስርዓት በመለየት፣ የስጋት ደረጃውንና የኦዲት ፍላጎትን ለመወሰን የሚያስችል የስጋት ስራ አመራር እና የኦዲት ፖሊሲና ስትራቴጂ እንዲቀረፅና ተግባር ላይ እንዲውል አድርጓል፡፡

7. በአዋጅ ቁጥር 587/2000 የገቢዎች ሚኒስቴር፣ የኢትዮጵያ ጉምሩክ ባለስልጣን እና የፌዴራል አገር ውስጥ ገቢ ባለሥልጣን በኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ "የኢትዮጵያ ገቢዎችና ጉምሩክ ባለስልጣን" ተብሎ እንዲቋቋምና ባለስልጣን መ/ቤቱም ተጠሪነቱ ለጠቅላይ ሚኒስትሩ እንዲሆን ተደንግጓል፡፡

የባለስልጣኑ ተልዕኮ እና ራዕይ

የባለስልጣኑ ተልዕኮ

8. "ግብርን በፈቃደኝነት የመክፈል ባህል በማዳበር፣ ህግን ሊያስከብር የሚችል ሙያዊ ብቃትና ተነሳሽነት ያለው ባለሙያ በመጠቀም ዘመናዊ የታክስ እና የቀረጥ አስተዳደር ስርዓት በመዘርጋት ለአገር ልማት የሚውል ገቢ በብቃት በመሰብሰብ የዜጎችን ማህበራዊና ኢኮኖሚያዊ ደህንነት ማረጋገጥ ነው፡፡"

የባለስልጣኑ ራዕይ

9. "በ2020 በአፍሪካ ግንባር ቀደም የሆነ ዘመናዊ እና ፍትሃዊ የታክስ አስተዳዳር ስርዓት ሰፍኖ አገራዊ ወጪ በአገራችን ገቢ ተሸፍኖ ማየት፡፡"

የባለሥልጣን መ/ቤቱ ዓላማ

10. የባለሥልጣኑ ዓላማዎች የሚከተሉት ናቸው፡-

- ዘመናዊ የገቢ አሰባሰብ ሥርዓት በመዘርጋት ለተገልጋዮች ፍትሐዊ፣ ቀልጣፋና ጥራት ያለው አገልግሎት መስጠት፣

- ታክስ ከፋዩ ግዴታውን በፈቃደኝነት እንዲወጣ ማስቻል፣
- ኮንትሮባንድንና የታክስ ማጭበርበርና ስወራን በመከላከልና በመቆጣጠር የታክስና የጉምሩክ ሕግጋትን ማስከበር፣
- ኢኮኖሚው የሚያመነጨውን የታክስ ገቢ በብቃትና በወቅቱ መሰብሰብ፣
- የፌዴራልና የክልል ታክስ አስተዳደር ሥርዓቶች የተጣጣሙ እንዲሆኑ ለማድረግ ለክልሎች አስፈላጊውን ድጋፍ ማድረግ፡፡

የባለሥልጣን መ/ቤቱ ሥልጣንና ተግባር

11. ባለስልጣኑ በአዋጅ ቁጥር 587/2000 ከተሰጠው ሥልጣንና ተግባር መካከል፡-

- ዘመናዊ የገቢ አወሳሰንና አሰባሰብ ስርዓት በመዘርጋት ተግባራዊ ያደርጋል፡
- በመስኩ ግልጽነትንና ተጠያቂነትን መሠረት በማድረግ ፍትሐዊ፣ ቀልጣፋና ጥራት ያለው አገልግሎት ይሰጣል፤ ኢንቨስትመንትን ለማበረታታት ለባለሀብቶች የተሰጡ የታክስና የቀረጥ ነፃ መብቶች በአግባቡ እንዲፈፀሙ ያደርጋል፤ ለታሰበው ዓላማ መዋላቸውን ይከታተላል፡፡
- ግብር/ታክስ ከፋዮች በፍቃደኝነት ግብር/ታክስ የመክፈል ባሕልን እንዲያዳብሩ የግንዘቤ ማስጨበጫ ፕሮግራሞች ተግባራዊ ያደርጋል፣
- የታክስ ማስከፈያ ዋጋ ይተምናል፤ ተከፋይ የሚሆነውን የታክስ መጠን ይወስናል፤ ይሰበስባል፣
- የጉምሩክና የታክስ ሕጎችን፣ ደንቦችንና መመሪያዎችን አፈፃፀም ለማሻሻል የበለጠ አጽንኦት በመስጠትና ሌሎች ገቢዎች በአግባቡ እንዲሰበሰቡ ለማድረግ የጥናትና የምርምር ሥራዎችን ያካሂዳል፣ በጥናትና ምርምሩ ውጤት መሠረት ፖሊሲዎችንና ህጎችን ያመነጫል፤ ሲፈቀድም በሥራ ላይ ያውላል፣
- ለገቢና ወጪ ዕቃዎች ቁጥጥርና ለታክስ አወሳሰን የሚያስፈልጉ መረጃዎችን ይሰበስባል፣ ይተነትናል፣ በመስኩ ስለሚፈጸሙ ወንጀሎች የተሟላ የስታትስቲክስ መረጃ ያጠናቅራል፤ እንደ አስፈላጊነቱም ለሌሎች አካላት ያሰራጫል፣

- የጉምሩክና የታክስ ሕጎችን በመጣስ የሚፈጸሙ ወንጀሎችን ይመረምራል፤ ይከሳል ይከራከራል፤ ይህንኑ ለማከናወን የራሱን ዐቃቤያነ ሕግና መርማሪዎች ቡድን ያደራጃል አፈፃፀማቸውን ይቆጣጠራል፣
- የጉምሩክና የታክስ ሕጎችን ለማስፈጸም የሚያስፈልጉ በማናቸውም ሰው እጅ የሚገኙ ሠነዶችን ይመረምራል፤ ይይዛል፤ ዘመናዊ የዕቃዎችና የሠነዶች ምርመራ አገልግሎት ላብራቶሪ ያደራጃል፤ በጥቅም ላይ ያውላል፣
- በተወሰኑ ጉዳዮች ላይ የጉምሩክና የታክስ ወንጀሎችን የመመርመር፤ የመክሰስና ኮንትሮባንድን የመቆጣጠር እንዲሁም ታክስ የመወሰንና የመሰብሰብ ሥልጣኑን በሙሉ ወይም በከፊል ለክልል የፍትህ አካላትና ገቢ ሰብሳቢ አካላት በውክልና ሊሰጥ ይችላል፤ ለአፈፃፀሙ ተገቢውን ድጋፍና ክትትል ያደርጋል፣
- የታክስና የጉምሩክ አስተዳዳርን በሚመለከት ውሎችንና ዓለም አቀፍ ስምምነቶችን ያደርጋል፣
- በሥራ ላይ ባሉ ሌሎች ሕጎች ለፌዴራል አገር ውስጥ ገቢ ባለስልጣንና ለጉምሩክ ባለሥልጣን ተሰጥተው የነበሩ ሥልጣንና ተግባራት በሥራ ላይ ያውላል፣

የሚሉት ዋና ዋናዎቹ ናቸው፡፡

የክትትል ኦዲቱ አላማ

12. የክትትል ኦዲቱ ዓላማ የፌዴራል ዋና ኦዲተር መ/ቤት በ2006 ዓ.ም በባለስልጣን መ/ቤቱ የታክስ ኦዲት ተግባር አፈፃፀም ላይ ባካሄደው የክዋኔ ኦዲት ሪፖርት መሰረት በተገኙ ግኝቶች ላይ የተሰጡት የማሻሻያ ሀሳቦች፤ እንዲሁም የባለስልጣን መ/ቤቱ የተሰጡትን ማሻሻያ ሀሳቦች ተግባራዊ ለማድረግ በደብዳቤ ቁጥር 1.5/115/07 በመጋቢት 29 ቀን 2007 ዓ.ም. ለመ/ቤታችን ባቀረበው የድርጊት መርሀ-ግብር መሰረት ያከናወነ መሆኑን ክትትል በማድረግ የክዋኔ ኦዲቱ ያመጣውን ውጤትና ያስገኘውን ጥቅም መገምገም ሲሆን፣ እስካሁን ያልተቀረፉ ችግሮች ካሉ ምክንያቱን ለይቶ በማውጣት ግድፈቶቹን ለማስወገድ ወይም ለመቀነስ የሚያስችል የማሻሻያ ሀሳቦችን ለማቅረብ ነው፡፡

የክትትል ኦዲቱ ወሰን እና ዘዴ

13. የክትትል ኦዲቱ የሸፈነው ከ2002 በጀት ዓመት እስከ 2005 በጀት አመት ድረስ በተከናወነው የክዋኔ ኦዲት ለተገኙ ግኝቶች/ግድፈቶች/ የተሰጡ የማሻሻያ ሀሳቦችን እና ባለስልጣን መ/ቤቱ እነዚህን የኦዲት ግኝቶች የሚፈታበት የኦዲት ግኝት ማሻሻያ ሃሳቦች የሚተገበሩበትን የማሻሻያ እርምጃ የድርጊት መርሃ ግብር አዘጋጅቶ ለፌዴራል ዋና ኦዲተር መ/ቤት ባቀረበው መሰረት የተሰጡ የማሻሻያ ሀሳቦች በተዘጋጀው የድርጊት መርሃ ግብር መሰረት መተግበራቸውን እና ችግሮቹ መቀረፋቸውን ለማረጋገጥ የክትትል ኦዲቱ እስከተከናወነበት ድረስ (የ2008 በጀት ዓመት አጋማሽ) በባለስልጣን መ/ቤቱ የተከናወኑ ስራዎችን መሰረት በማድረግ ነው፡፡
14. የክትትል ኦዲቱ በዋነኛነት የተከናወነው በባለስልጣን መ/ቤቱ የታክስ ኦዲት አሰራርና ፕሮግራም ልማት ዳይሬክቶሬት ሲሆን፣ በክዋኔ ኦዲቱ የተዳሰሱ ቅ/ጽ/ቤቶችና ለሚመለከታቸው የስራ ኃላፊዎች ቃለ-መጠይቅ በማቅረብ እና ለክትትል ኦዲቱ አስፈላጊ የሆኑ ዶክመንቶችን በመከለስና በመተንተን የተካሄደ ነው፡፡

ክፍል ሁለት

ግኝቶች

የታክስ ኦዲት ፖሊሲ እና ስትራቴጂ ሰነድ እንዲሁም የኦዲት ዕቅድ አፈጻጸምን በተመለከተ፣

15. ባለስልጣኑ የተቋቋመበትን ዓላማዎች መሰረት ያደረገ የታክስ ኦዲት ፖሊሲና ስትራቴጂ ሊዘጋጅ ይገባል፡፡ ፖሊሲና ስትራቴጂውንም ለማስፈፀም የሚያስችሉ ሰነዱን መሰረት ያደረጉ ማንዋሎች/መመሪያዎች ሊዘጋጁና ተግባራዊ ሊደረጉ ይገባል፡፡ አፈጻጸሙም በተቋም ደረጃ በየአመቱ ሊገመገም ይገባል፡፡

16. በክዋኔ ኦዲቱ ወቅት የተገኘው፣
    - በክዋኔ ኦዲቱ ወቅት ባለስልጣን መ/ቤቱ የሚያከናውነውን የታክስ ኦዲት ብቃት ያለውና ውጤታማ ለማድረግ እንዲቻል በግብር ከፋዮች ሊፈጠር የሚችል ማንኛውንም ዓይነት ግብርና ታክስ የመደበቅና የመሰወር ተግባር በመከላከል የገቢ ህግ ተገዢነትን በማረጋገጥ ግብር ከፋዩ ያለበትን ግብር በፍቃደኝነት እንዲከፍል /Voluntary Compliance/ ማድረግን ዋና ዓላማ ያደረገ የታክስ ኦዲት ፖሊሲ እና ስትራቴጂ በመቅረፅ በግንቦት 2002 ዓ.ም. እንዲፀድቅ የተደረገ መሆኑን ለማወቅ ተችሏል፡፡
    - ይሁን እንጂ የታክስ ኦዲት ፖሊሲና ስትራቴጂውን ለማስፈፀም የሚያስችሉ ሰነዱን መሰረት ያደረጉ ማንዋሎች/መመሪያዎች የተዘጋጁና ተግባራዊ የተደረጉ መሆኑን እንዲሁም አፈጻጸሙ በተቋም ደረጃ በየአመቱ የሚገመገም መሆኑን በተመለከተ በክዋኔ ኦዲቱ ወቅት የሚከተሉት ግኝቶች የነበሩ ሲሆን፣ እነርሱም፡-
        - ✓ የታክስ ኦዲት ፖሊሲ እና ስትራቴጂውን ባግባቡ ለማስፈፀም እንዲቻል ሰነዱን መሰረት ያደረጉ የአሰራር ማንዋሎች/መመሪያዎች/ ለማዘጋጀት እንዲሁም ከኦዲት ጋር ተያያዥ የሆኑ የተለያዩ ስልጠናዎች ለመስጠት ጠቅላላ ዋጋው ብር 2,670,439.42 የሆነና ዝግጅቱ በመጋቢት 2004 ዓ.ም. የሚጠናቀቅ የታክስ ኦዲት ማኔጅመንት እና ማንዋል ዝግጅት ፕሮጀክት በመስከረም 2004 ዓ.ም. የፀደቀ ቢሆንም፣ የታክስ ኦዲት አፈፃፀም መመሪያ/ማንዋል/፣ የታክስ ኦዲት ጋይድ ላይን፣ የኦዲት ጥራት ቁጥጥር መመሪያ፣ የኦዲት ጥራት ቁጥጥር ጋይድ ላይን እንዲሁም የኢንቨስትጌሽን ኦዲት ማንዋሎች ኦዲቱ እስከተጠናቀቀበት ድረስ ተዘጋጅቶ

እንዳልተጠናቀቀና ለሁሉም የባለስልጣን መ/ቤቱ ቅ/ጽ/ቤቶች እንዲደርሳቸው እንዳልተደረገ፣

- ✓ በተጨማሪም በኦዲቱ ወቅት በናሙና በታዩት የባለስልጣን መ/ቤቱ የከፍተኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት፣ የምዕራብ እና ምስራቅ አዲስ አበባ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤቶችም በቀድሞ የአገር ውስጥ ገቢ ባለሥልጣን በነበረበት ወቅት (በ1998 ዓ.ም.) በተዘጋጀ እና ወቅታዊ ባልተደረገ የኦዲት ማንዋሎች ከተለያዩ የግብር አዋጆችና ደንቦች ጋር በማያያዝ እየሰሩ እንደነበረ ለማወቅ ተችሏል፡፡
- ✓ ስለጉዳዩ የሚመለከታቸው የባለስልጣን መ/ቤቱ ኃላፊዎች ተጠይቀው በሰጡት መልስ የኦዲት ማንዋሎች ዝግጅትን በተመለከተ ከ2003 በጀት ዓመት ጀምሮ ማንዋሎች እንዲዘጋጁ ጥረት የተደረገ መሆኑንና ከዲ.ኤፍ.አይ.ዲ(DFID) በተገኘ የዕርዳታ ገንዘብ በ2004 በጀት ዓመት ማጠናቀቂያ ላይ የውጭ አማካሪዎችን በመለየት የኦዲት ማንዋሎች ተዘጋጅተው የነበሩ ቢሆንም፣ በተቋሙ እና በክልሎች የሚገኙ የኦዲት አመራሮች ግብዓት እንዲሰጡበት በተደረገበት ወቅት የተገኙት ግብዓቶች የኦዲት ማንዋሎቹ ባሉበት ደረጃ የሚያሰሩና በስራ ላይ የሚያጋጥሙ ችግሮችን በቀላሉ ለመፍታት የሚያግዙ አለመሆናቸው በመገለፁ በድጋሚ ታይቶ እንደገና እንዲሰራ በመወሰኑ በአሁኑ ወቅት በተቋሙ ባለሙያዎች በራስ አቅም ለማጠናቀቅ በተወሰደ እርምጃ የድህረ-ዕቃ አወጣጥ ኦዲት ማንዋል ሙሉ በሙሉ መጠናቀቁን፣ የአገር ውስጥ ታክስ ኦዲት ማንዋል ደግሞ ሙሉ በሙሉ ተጠናቆ የመጀመሪያው ረቂቅ ወጥቶ የተቋሙ ባለሙያዎች ግብዓት እንዲሰጡበት በማድረግ 85 በመቶ ግብዓት ተሰብስቦ በግብዓቱ መሰረት ማስተካከያ በመደረግ ላይ መሆኑን፣ እንዲሁም ጎን ለጎን የስልጠና ሞጁል እየተዘጋጀ ከመሆኑ በተጨማሪ የኦዲት ጥራት ቁጥጥር ማረጋገጫ ማንዋል ዝግጅቱ 50 በመቶ የተጠናቀቀ መሆኑን ገልፀዋል፡፡

17. ባለስልጣን መ/ቤቱ በክዋኔ ኦዲቱ ወቅት የተሰጠውን ማሻሻያ ሃሳብ ተግባራዊ ያደረገ ስለመሆኑ ለማረጋገጥ የክትትል ኦዲት በተከናወነበት ወቅት የሚከተሉት ሁኔታዎች ተገኝተዋል፡-

- በዝግጅት ላይ የነበረው የአገር ውስጥ ታክስ ኦዲት ማንዋል ተጠናቅቆ በስራ ላይ እንዲውል በደብዳቤ ቁጥር 3.40/250 ግንቦት 26 ቀን 2006 ዓ.ም. ከሀገር ውስጥ ታክስ ፕሮግራም ልማት ድጋፍ ሥራዎች ዘርፍ ለሁሉም ቅ/ጽ/ቤቶች መመሪያ የተሰጠ እና በመጻሕፍት መልክ ታትሞ በሁሉም ቅ/ጽ/ቤቶች ለሚገኙ ለሁሉም ኦዲተሮች ኮፒ የተሰራጨ መሆኑን፣
- በአዲሱ የአገር ውስጥ ታክስ ኦዲት ማንዋል ላይ በዋናው መ/ቤት ለሚገኙ ለሁሉም የስራ ሂደት አስተባባሪዎችና የታክስ ኦዲት ቡድን አስተባባሪዎች የአሰልጣኝነት ስልጠና በመጋቢት 2007 ዓ.ም. እንዲሰጥ የተደረገ መሆኑን፣ እንዲሁም በእያንዳንዱ ቅ/ጽ/ቤት ስር ለሚገኙ ኦዲተሮችም ስልጠና የተሰጠ መሆኑን፣
- በተጨማሪም የታክስ ኦዲት አሰራርን ወጥነት፣ የኦዲት ማንዋሉን ተግባራዊነት እና የኦዲት ስራዎችን የመረጃ አያያዝን በተመለከተ በ24 የባለስልጣን መ/ቤቱ ቅ/ፅ/ቤቶች የሱፐርቪዥን ስራ ተከናውኖ ለቅ/ፅ/ቤቶች ግብዓት የሚሰጥበት ስርዓት ተዘርግቶ ተግባራዊ መደረጉን ከቀረቡ ቃለ መጠይቆችና መረጃዎች ለመረዳት ተችላል፡፡
- ይሁን እንጂ የታክስ ኦዲት ፖሊሲ እና ስትራቴጂውን ባግባቡ ለማስፈፀም እንዲቻል ሰነዱን መሰረት ያደረጉ የአሰራር ማንዋሎች/መመሪያዎች/ ለማዘጋጀት በመስከረም 2004 ዓ.ም. በፀደቀው የታክስ ኦዲት ማኔጅመንት እና ማንዋል ዝግጅት ፕሮጀክት መሰረት መዘጋጀት ከነበረባቸው ሰነዶች ውስጥ የታክስ ኦዲት ጋይድ ላይን፣ የኦዲት ጥራት ቁጥጥር ጋይድ ላይን እንዲሁም የኢንቨስትጌሽን ኦዲት ማንዋሎች ተዘጋጅተው ተግባራዊ ስለመደረጉ በክትትል ኦዲቱ ወቅት መረጃው አልቀረበም፡፡

18. በክትትል ኦዲቱ ወቅት ጉዳዩ የሚመለከታቸው ኃላፊዎች ተጠይቀው የሰጡት መልስ፤ በአገር ውስጥ ታክስ ኦዲት ማንዋል ላይ እንደ ጋይድ ላይን ሊያገለግል የሚችል የአሰራር ሂደት በአባሪነት የተካተተ በመሆኑ ራሱን የቻለ የታክስ ኦዲት ጋይድ ላይን ሰነድ እንዳልተዘጋጀ፣ የኢንቨስትጌሽን ስራዎች በኢንቨስትጌሽን ኦዲት ዳይሬክቶሬት እንዲሁም የኦዲት ጥራት ቁጥጥር ስራ በውስጥ ኦዲት ዳይሬክቶሬት ስር በኦዲት ጥራት ቁጥጥር ቡድን እንዲከናወን የተደራጀ በመሆኑ ስለሰነዶቹ መዘጋጀት መረጃው እንደሌላቸው ገልፀዋል፡፡

19. በመሆኑም የታክስ ኦዲት ፖሊሲ እና ስትራቴጂውን ባግባቡ ለማስፈፀም እንዲቻል ሰነዱን መሰረት ያደረጉ የአሰራር ማንዋሎች/መመሪያዎች/ ሙሉ በሙሉ ተዘጋጅተው ወደ ተግባር እንዲገቡ ባለመደረጉ አሁንም በቅ/ጽ/ቤቶች ያለው የታክስ ኦዲት የአሠራር ሥርዓት ወጥ፣ ግልጽነት እና ተጠያቂነት ባለው መልኩ እንዳይይከናወን አድርጓል፡፡

የታክስ ኦዲት ተግባር ያስገኘውን ፋይዳ መገምገምን በተመለከተ፣

20. የታክስ ኦዲት ያስገኘውን አስተዋፅኦ ከሌሎች ተጓዳኝ ተግባራት በመለየት ሊለካ በሚችል መልኩ ለማቀድ፣ አፈፃፀሙንም ለመገምገምና ለማሻሻል የሚያስችል የታክስ ኦዲት መርህን/ tax audit principles/ መሰረት ያደረገ የኦዲት ውጤታማነት መመዘኛ መስፈርት ሊዘጋጅና እያንዳንዱ የኦዲት ስራ እንዲሁም አጠቃላይ በባለስልጣን መ/ቤቱ የሚከናወነው የኦዲት ተግባር ሊገመገም ወይም ሊመዘን ይገባል፡፡

21. በክዋኔ ኦዲቱ ወቅት የተገኘው፣

- በባለስልጣን መ/ቤቱ አገራዊ የዕድገትና ትራንስፎርሜሽን ዕቅድን መነሻ በማድረግ በተዘጋጀው የ2003-2007 በጀት ዓመታት ስትራቴጂክ ዕቅድ፣ በዕቅድ ዘመኑ ተግባራዊ ከሚያደርጋቸው ግቦች እና ስትራቴጂክ እርምጃዎች መካከል በፈቃደኝነት የሚከፈለውን የገቢ ድርሻ በየዓመቱ በ7% እንደሚያድግ እና ሕገ-ወጥ ንግድና ታክስ ማጭበርበርን በተመለከተ ደግሞ በየዓመቱ በ10% እንደሚቀንስ ታቅዶ እንደነበር ለማወቅ የተቻለ መሆኑን፣
- ይሁን እንጂ በኦዲቱ ወቅት በባለስልጣን መ/ቤቱ የተዘጋጁት የ2004 እና የ2005 በጀት ዓመታት ተቋማዊ የታክስ ኦዲት ዕቅድ ሰነዶች በተከለሱበት ወቅት እንደ ተቋም በየበጀት ዓመታቱ ከተያዘ የአገር ውስጥ ታክስ ኦዲት ዕቅድ ግብ ውስጥ የኦዲት ውጤታማነት መለኪያዎች ተብለው የተቀመጡት፡- ተቋሙ በየግብር ዘመኑ እደርስበታለሁ ብሎ በውጤት ተኮር ዕቅድ የያዘውን የገንዘብ መጠን ግብ ለማሳካት በኦዲት የሚገኝ ተጨማሪ ግብር/ታክስ የተያዘውን የገንዘብ መጠን ማድረስ፣ በአንድ ኦዲተር የሚገኘውን ተጨማሪ ግብር/ታክስ ማሳደግ፣ ከአንድ ማህደር የሚገኘውን ተጨማሪ ግብር/ታክስ እንዲያድግ አድርጎ መፈፀም እና በኦዲት የተገኙ ተጨማሪ ግብርና ታክስ ሙሉ በሙሉ እንዲሰበሰቡ ማድረግ የሚሉት ብቻ መሆናቸውን ለማወቅ ተችሏል፡፡

- በተጨማሪም በኦዲቱ ወቅት በናሙና በታዩት የባለስልጣን መ/ቤቱ ቅ/ጽ/ቤቶች በቅ/ጽ/ቤቶቹ የሚከናወነው የታክስ ኦዲት ተግባርን የገቢ ህግ ተገገርነትን በማረጋገጥ ግብር በፍቃደኝነት እንዲከፈል ከማድረግ አንፃር በዕቅድ ዘመኑ ከተቀመጡት ዒላማዎች(Targets) እና የአፈጻጸም መለኪያዎች አንፃር እንደማይታቀድና ያስገኘው አጠቃላይ ውጤት/ፋይዳ እንደማይገመገም በኦዲቱ ወቅት ለማረጋገጥ ተችሏል፡፡

22. በክዋኔ ኦዲቱ ወቅት የተሰጠው የማሻሻያ ሃሳብ ተግባራዊ የተደረገ ስለመሆኑ ለማረጋገጥ የክትትል ኦዲት በተከናወነበት ወቅት የሚከተሉት ሁኔታዎች ተገኝተዋል፡-
    - ባለስልጣን መ/ቤቱ ባዘጋጀው የ2003-2007 ስትራቴጂክ ዕቅድ፣ በዕቅድ ዘመኑ ተግባራዊ ከሚያደርጋቸው ግቦች እና ስትራቴጂክ እርምጃዎች መካከል በፈቃደኝነት የሚከፈለውን የገቢ ድርሻ በየዓመቱ በ7% እንደሚያድግ እና ሕገ-ወጥ ንግድና ታክስ ማጭበርበርን በተመለከተ ደግሞ በየዓመቱ በ10% እንደሚቀንስ የታቀደውን ከመፈፀም አንፃር ለመመዘን የሚያስችል ስራ ስለመሰራቱ ለክትትል ኦዲት ቡድኑ መረጃው አልቀረበም፡፡
    - እንዲሁም የሚከናወነው የታክስ ኦዲት ተግባርን የገቢ ህግ ተገገርነትን በማረጋገጥ ግብር በፍቃደኝነት እንዲከፈል ከማድረግ አንፃር በዕቅድ ዘመኑ ከተቀመጡት ዒላማዎች(Targets) እና የአፈጻጸም መለኪያዎች አንፃር እንደማይታቀድና ያስገኘው አጠቃላይ ውጤት/ፋይዳ እንደማይገመገም በክዋኔ ኦዲቱ እንደታየው ሁሉ በክትትል ኦዲቱ ከቀረቡ የዕቅድ ክንውኖችም ይህንኑ ለማረጋገጥ ተችሏል፡፡

23. በክትትል ኦዲቱ ወቅት ጉዳዩ የሚመለከታቸው ኃላፊዎች ተጠይቀው በሰጡት መልስ በፈቃጀኝነት ግብር የመክፈል ባሕል ለማምጣት የትምህርት፣ ድጋፍና ክትትል ስራዎች መስራት፣ የደረሰኝና የካሽ ሬጅስተር ማሽን አጠቃቀም ማሳደግ ወዘተ ኦዲት የሚያስገኘው ድርሻና ባለድርሻ አካላት አስተዋፅኦ በማቀናጀት መስራት የሚጠበቅ መሆኑንና ይህን ጉዳይ በቀጥታ ሊለካ የሚችል ስራ ያልተሰራ ቢሆንም፣ እንደማሳያ ሊሆን የሚችለው በግብር ዘመን ውስጥ በጠቅላላ ከተሰበሰበው ገቢ ውስጥ ከውዝፍ የተሰበሰበው ገቢ የሚኖረው ድርሻ ሊሆን እንደሚችል ገልፀዋል፡፡

24. የባለስልጣን መ/ቤቱ ኃላፊዎች ይህን ይበሉ እንጂ የታክስ ኦዲቱ ያስገኘውን አስተዋፅኦ ከሌሎች ተጓዳኝ ተግባራት በመለየት ሊለካ በሚችል መልኩ አፈፃፀሙንም ለመገምገምና ለማሻሻል የሚያስችል የታክስ ኦዲት መርህን/ tax audit principles/

መሰረት ያደረገ የኦዲት ውጤታማነት መመዘኛ መስፈርት ባለመሆኑ በእኛ አስተያየት የተሰጠውን ምላሽ ለመቀበል ያዳግታል፡፡

25. በመሆኑም የተከናወኑ የታክስ ኦዲቶች በግብር ከፋዮች ሊፈጠር የሚችል ማንኛውንም ዓይነት ግብርና ታክስ የመደበቅና የመሰወር ተግባርን በመከላከል የገቢ ህግ ተገዢነትን በማረጋገጥ ግብር ከፋዩ ያለበትን ግብር በፍቃደኝነት እንዲከፍል ያደረገውን አስተዋፅኦ መገምገም የሚያስችል የኦዲት ውጤታማነት መመዘኛ መስፈርት ተዘጋጅቶ ተግባራዊ ባለመደረጉ በባለስልጣን መ/ቤቱ ህግ ማስከበርን በተመለከተ በስትራቴጂክ ዘመኑ የያዛቸውን ዒላማዎች ከማሳካት አንፃር የታክስ ኦዲቱ ያበረከተው ተጨባጭ አስተዋፅኦ ወይም ያስገኘው አጠቃላይ ውጤት ወይም ፋይዳ አሁንም ለማወቅና ለመመዘን አላስቻለም፡፡

የግብር/ታክስ ኦዲት ስራዎች ዕቅድ እና አፈፃፀምን በተመለከተ፣

26. በታክስ ኦዲት ፖሊሲና ስትራቴጂው ላይ የተቀመጠውን የታክስ ኦዲት መርህ /tax audit principles/ መሰረት ያደረገ የረዥም፣ መካከለኛ እና የአጭር ጊዜ ተቋማዊ ዕቅድ ሊዘጋጅ እና ለሁሉም የባለስልጣን መ/ቤቱ ቅ/ጽ/ቤቶች እንዲደርስ ሊደረግ ይገባል፡፡ ቅ/ጽ/ቤቶችም የተዘጋጀውን ተቋማዊ የኦዲት ስራ ዕቅድ መሰረት በማድረግ ዝርዝር የኦዲት ዕቅድ ሊያዘጋጁና ተግባራዊ ሊያደርጉ ይገባል፡፡ የዕቅድ አፈጻጸሙም በየወቅቱ ሊገመገም ይገባል፡፡ በግምገማው ውጤት መሰረትም ተገቢው እርምጃ ሊወሰድ ይገባል፡፡

27. በክዋኔ ኦዲቱ ወቅት የተገኙ ግኝቶች፡-

- ባለሥልጣን መ/ቤቱ ከ2004 በጀት ዓመት ጀምሮ የታክስ ኦዲት ፖሊሲና ስትራቴጂውን መሰረት ያደረገ አንድ ወጥ ተቋማዊ ዕቅድ አሳታፊ በሆነ መንገድ አዘጋጅቶ ለሁሉም የባለስልጣን መ/ቤቱ ቅ/ጽ/ቤቶች እንዲደርስ የተደረገ ቢሆንም፣ ቅ/ጽ/ቤቶች የተዘጋጀውን ተቋማዊ የኦዲት ስራ ዕቅድ መሰረት በማድረግ ዝርዝር የኦዲት ዕቅድ አዘጋጅተው ተግባራዊ ማድረጋቸውን በተመለከተ በናሙና በታዩት የባለስልጣን መ/ቤቱ ቅ/ጽ/ቤቶች መካከል የከፍተኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት መረጃ በተከለሰበት ወቅት የሚከተሉት ሁኔታዎች ታይተዋል፡-

- ✓ በ2004 በጀት ዓመት በተቋም ደረጃ የተቀመጠው ዕቅድ ከ848 ግብር ከፋዮች ውስጥ 544(64%) ማህደራትን አጠቃላይ ኦዲት፣ ልዩ ኦዲት እና ውስን ኦዲት ማድረግ ሲሆን፣ ነገር ግን በቅ/ጽ/ቤቱ የታክስ ኦዲት የስራ ሂደት ዕቅድ ላይ 213 አጠቃላይ ኦዲት ብቻ ታቅዶ 190(22%) ብቻ ተከናውኗል፡፡
- ✓ በተጨማሪም በቅ/ጽ/ቤቱ የህግ ማስከበር እና የግብር አወሳሰን እና አሰባሰብ ክትትል የስራ ሂደቶች እንደየቅደም ተከተላቸው 2 ልዩ ኦዲት እና 158 የዴስክ ኦዲት የተከናወነ ሲሆን፣ በጠቅላላው በበጀት ዓመቱ የ350 ግብር ከፋይ ማህደራት ኦዲት ተከናውኗል፡፡ ይህም በቅ/ጽ/ቤቱ ከሚገኙት ግብር ከፋዮች ውስጥ 41% ብቻ የሸፈነ መሆኑን፣
- ✓ በ2005 በጀት ዓመት ደግሞ በተቋም ደረጃ በቅ/ጽ/ቤቱ ከሚገኙ 864 ግብር ከፋዮች ውስጥ የ835(97%) ማህደራትን በአጠቃላይ ኦዲት፣ ልዩ ኦዲት እና ውስን ኦዲት ለማድረግ ቢሆንም፣ በቅ/ጽ/ቤቱ ዕቅድ ላይ ግን 170 አጠቃላይ ኦዲት፣ 10 ልዩ ኦዲት እና 480 የዴስክ ኦዲት በድምሩ 660 የግብር ከፋይ ማህደራትን ኦዲት ለማድረግ ታቅዶ 149 አጠቃላይ ኦዲት፣ 5 ልዩ ኦዲት እና 331 የዴስክ ኦዲት በድምሩ 485 የግብር ከፋይ ማህደራት ማለትም 56 በመቶውን ብቻ ኦዲት ያከናወነ መሆኑን፣
- ✓ ኦዲት የሚደረገውን የግብር ዘመን በተመለከተ ደግሞ የዋናው መ/ቤት ዕቅድ መሰረት ያደረገው የአንድ ግብር ከፋይ ኦዲት የሁለት ግብር ዘመንን ቢሆንም፣ በቅ/ጽ/ቤቱ ዕቅድ የአራት ግብር ዘመንን በሁለት ኦዲተር ኦዲት ለማድረግ የታቀደና አፈጻጸሙ ግን እስከ ስድስት የግብር ዘመን እንደሚሸፍን በኦዲቱ ወቅት ለመረዳት ችለናል፡፡

28. በክዋኔ ኦዲቱ ወቅት የተሰጠው የማሻሻያ ሃሳብ ተግባራዊ የተደረገ ስለመሆኑ ለማረጋገጥ የክትትል ኦዲት በተከናወነበት ወቅት የሚከተሉት ሁኔታዎች ተገኝተዋል፡-
    - ባለስልጣን መ/ቤቱ የተከተለው የዕቅድ አስተቃቀድ አይነት እያንዳንዱ ቅ/ጽ/ቤት የበጀት ዓመት መነሻ ዕቅድ አዘጋጅቶ እንዲልክ በማድረግ በዚሁ መሰረት ዳይሬክቶሬቱ የተላከውን ዕቅድ መነሻ በማድረግ የሁሉንም ቅ/ጽ/ቤቶች የተጠቃለለ የታክስ ኦዲት ዕቅድ በማዘጋጀትና በዕቅዱ አዲስ አበባ ውስጥ ከሚገኙ ቅ/ጽ/ቤቶች የተውጣጡ የታክስ ኦዲት የስራ ሂደት አስተባባሪዎች ጋር

ውይይት በማድረግ በውይይቱ የተሰጡ አስተያየቶችን በማካተት የተቋሙ የታክስ ኦዲት ዕቅድ እንዲሆን ማድረግን እንደሆነ፣

- በታክስ ኦዲት ፖሊሲና ስትራቴጂው ላይ ቅርንጫፍ ጽ/ቤቶች በአጠቃላይ ኦዲት ከሚደረጉ ማህደራት ውስጥ ለልዩ ምርመራ፣ ለአጠቃላይ እና ውስን ኦዲት 20፣60 እና 20 ድርሻ እንደሚኖራቸው የኦዲት ዕቅድ ስታንደርድ የተቀመጠ ቢሆንም ከዚህ አንፃር የማይታቀድ መሆኑን ለማወቅ ተችሏል፡፡
- በተቋሙ የተያዘውን የኦዲት ሽፋን ግብ በተመለከተ ደግሞ የባለስልጣን መ/ቤቱ የ2003 - 2007 ስትራቴጂክ ዕቅድ ግብ ላይ የቀረጥና ታክስ ኦዲት ሽፋንና ውጤታማነት በስትራቴጂክ ዘመኑ መጨረሻ(2007 ዓ.ም.) ዕድገቱ 25 በመቶ ማድረስ የነበረ ቢሆንም፣ በ2007 በጀት ዓመት የተደረሰበት አማካይ የኦዲት ሽፋን በነባር ቅ/ጽ/ቤቶች 9 በመቶ ሲሆን በአ/አ ቅ/ጽ/ ቤቶች ደግሞ 6 በመቶ እንደነበረ ለማወቅ ተችሏል፡፡ ዝርዝሩ በሰንጠረዡ ተገልፃል

ቅ/ጽ/ ቤቶች	2007		
	የግብር ከፋይ ብዛት	ኦዲት የተደረገ	የኦዲት ሽፋን
የ10 የፌደራል ቅ/ጽ/ ቤቶች	28863	2612	9
የ14 የአ/አ ቅ/ጽ/ ቤቶች	95516	5794	6

- የ2007 በጀት ዓመት የነባር ቅ/ጽ/ቤቶችን አመታዊ ዕቅድና ክንውን በተመለከተ

ተ.ቁ	ቅ/ጽ/ቤት	የግብር ከፋይ ብዛት	የአመቱ ዕቅድ በማህደር	የዓመቱ ክንውን በማህደር	ክንውን በመቶኛ	
					ከበጀት ዓመቱ ዕቅድ አንፃር	ከቅ/ጽ/ቤቱ የግብር ከፋይ ብዛት አንፃር
1.	ከፍተኛ	1010	149	119	79.86	11.78
2.	ምዕራብ	8658	924	1085	117.42	12.53
3.	ምስራቅ	14016	1453	521	35.86	3.72
4.	ሀዋሳ	1184	167	196	117.36	16.55
5.	አዳማ	618	172	163	94.77	26.37
6.	ጅማ	460	68	52	76.47	11.30
7.	ኮምቦልቻ	537	42	32	76.19	5.96

8.	ባህርዳር	1228	228	76	33.33	6.19
9.	ድሬደዋ	353	106	78	73.58	22.10
10	መቀሌ	799	287	290	101.04	36.29
	ድምር	28863	3596	2612	72.64	9.05

- ኦዲት የሚደረገውን የግብር ዘመን በተመለከተ ባለስልጣን መ/ቤቱ በአንድ ጊዜ የሚደረግ ኦዲት የስንት ግብር ዘመን ማካተት እንዳለበት በደንበኞች ቻርተር ተካቶ ለቅ/ጽ/ቤቶችም ሆነ ለግብር ከፋዮች እንዲታወቅ የተደረገ መሆኑን በቃለ መጠይቅ ወቅት የተገለፀ ቢሆንም፣ በዕቅድ አፈፃፀሙ ላይ የክንውን መረጃውን ለማየት አልተቻለም፡፡

29. በመሆኑም ባለስልጣን መ/ቤቱ የተከተለው የዕቅድ አስተቃቀድ አይነት ቀደም ሲል ቅ/ጽ/ቤቶች የዋናው መ/ቤት ተዘጋጅቶ የሚቀርበውን ተቋማዊ የኦዲት ስራ ዕቅድ መሰረት በማድረግ ዝርዝር የኦዲት ዕቅድ አዘጋጅተው ተግባራዊ በሚያደርጉበት ወቅት ይፈጠር የነበረውን የዕቅድ ልዩነት ያስቀረ ቢሆንም፣ በታክስ ኦዲት ፖሊሲና ስትራቴጂው ላይ የተቀመጠውን የኦዲት ዕቅድ ስታንደርድ እና የባለስልጣን መ/ቤቱን ስትራቴጂክ ዕቅድ መሰረት በማድረግ ወጥ የሆነ ተቋማዊ የኦዲት ዕቅድ የማይዘጋጅ በመሆኑና ቅ/ጽ/ቤቶችም ይህን ተቋማዊ የኦዲት ዕቅድ መሰረት ያደረገ ዝርዝር ዕቅድ አዘጋጅተው ተግባራዊ አለማድረጋቸው በተቋሙ የተያዘውን የኦዲት ሽፋን ግብ ማሳካት እና በተሰማራው ውስን የሰለጠነ የኦዲት ሙያተኛ ልክ ተጨማሪ ገቢ ለማግኘት አላስቻለም፡፡

ኦዲቶች በተቀመጠው የጊዜ ተመን እና በኦዲት ዓይነቱ የተያዘ የጊዜ ስታንዳርድ መሰረት እየተከናወኑ መሆኑን በተመለከተ፣

30. የግብር ከፋዮች ደረጃን፣ የኦዲት አይነት እንዲሁም የንግዱን እንቅስቃሴ መሰረት ያደረገ የኦዲት የጊዜ ተመን/ ስታንደርድ/ ተዘጋጅቶ ተግባራዊ ሊደረግ ይገባል፡፡ ለኦዲት የተመሩ የግብር ከፋይ ማህደራት/ፋይሎች/ ኦዲት በተቀመጠው የጊዜ ዕቅድ ሊከናወኑ ይገባል፡፡ እያንዳንዱ ኦዲትም በተቀመጠው የኦዲት ጊዜ ተመን ውስጥ ስለመከናወኑ ክትትል ሊደረግ ይገባል፡፡

31. በክዋኔ ኦዲቱ ወቅት የተገኘው፡-

- ባለስልጣን መ/ቤቱ ለእያንዳንዱ የኦዲት አይነት እንዲሁም በየቅ/ጽ/ቤቶች የሚገኙ ግብር ከፋዮችን ደረጃ በመለየት ስታንደርድ ማዘጋጀቱ ታውቋል፡፡ በዚህ መሰረት ከታች በሠንጠረዥ በተገለጸው መልኩ በተቋም ደረጃ በተዘጋጁት የኦዲት ዕቅዶች ላይ ለእያንዳንዱ ኦዲት የተሰጠ የጊዜ ሰሌዳ ተቀምጧል፡፡

<u>**ለየኦዲት ዓይነት የተሰጠ የሰዓት ክፍፍል በቀን**</u>

የኦዲት ዓይነት	ለእያንዳንዱ ኦዲት የተሰጠ የጊዜ ሰሌዳ (በቀናት)						ምርመራ
	በ2004 በጀት ዓመት			ለ2005 ስምምነት የተደረሰበት			
	ከፍተኛ ግብር ከፋዮች	መካከለኛ ግብር ከፋዮች	አነስተኛ ግብር ከፋዮች	ከፍተኛ ግብር ከፋዮች	መካከለኛ ግብር ከፋዮች	አነስተኛ ግብር ከፋዮች	
አጠቃላይ ኦዲት	31	22		30	22	3	
ልዩ ኦዲት	41	30		40	30	30	
ውስን ኦዲት	4	4		4	4	4	
ዴስክ ኦዲት	10	10		-	-	-	በግብር አወሳሰን፣ አሰባሰብና ክትትል በኩል ይሠራል ተብሎ ስለተያዘ በዚህ ላይ መግለጽ አላስፈለገም፡፡

- ይሁን እንጂ በናሙና በታዩት የባለስልጣን መ/ቤቱ የከፍተኛ ግብር ከፋዮች፣ የምዕራብና የምስራቅ አዲስ አበባ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤቶች እያንዳንዱ የተጠናቀቀ ኦዲት የወሰደው ጊዜ፣ የተከናወነው የኦዲት አይነት እና ሌሎች ለውሳኔ አሰጣጥ በሚረዳ መልኩ ተጠናቅሮ በስራ ሂደቱ እንዲያዝ የሚደረግ ስለመሆኑ እና የኦዲት ቡድን አስተባባሪውም ሆነ የስራ ሂደቱ እያንደንዱ ኦዲቶች በታቀደላቸው ወቅት እና የጊዜ ተመን እየተከናወኑ ስለመሆኑ በየወቅቱ ክትትል በማድረግ አፈፃፀማቸውንም በመገምገም ተገቢው እርምጃ የሚወሰድ ስለመሆኑ ማስረጃ ተጠይቆ አልቀረበም፡፡
- ነገር ግን በከፍተኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት ከቀረቡት መረጃዎች እና በናሙና ከታዩት የግብር ከፋይ የኦዲት ፋይሎች ኦዲቱን ለመጀመር የሚፃፈውን የደብዳቤ ቀን እና የኦዲት ውሳኔው የመጣበትን ቀን በማነፃፀር ለመረዳት እንደተቻለው በቅ/ጽ/ቤቱ ከተከናወኑ ኦዲቶች ውስጥ አንዳንድ አጠቃላይ ኦዲቶች በዕቅድ ከተያዘው ጊዜ በላይ ከ34-358 ቀናት የወሰዱ መኖራቸውን ለማረጋገጥ ተችሏል፡፡

32. በክዋኔ ኦዲቱ ወቅት የተሰጠው የማሻሻያ ሃሳብ ተግባራዊ የተደረገ ስለመሆኑ ለማረጋገጥ የክትትል ኦዲት በተከናወነበት ወቅት የሚከተሉት ሁኔታዎች ተገኝተዋል፡-

- የ2008 በጀት ዓመት የመጀመሪያው ስድስት ወራት የታክስ ኦዲት የዕቅድ አፈፃፀም ሪፖርት በተከለሰበት ወቅት በአንዳንድ ቅ/ጽ/ቤቶች እያንዳንዱ ግብር ከፋይ አጠቃላይ ኦዲት የተጀመረበት ቀን፣ የተጠናቀቀበት ቀን፣ ለእያንዳንዱ ኦዲት አጠቃላይ የወሰደው የስራ ቀን ከስታንደርዱ ጋር እየተገናዘበ የተደራጀ መረጃ እንዲያዝ እንደማይደረግ፣
- በስጋት እና በአገልግሎት አጠቃላይ ኦዲት የተደረጉ በየቅ/ጽ/ቤት የታክስ ኦዲት የስራ ሂደት የግብር ከፋዮችን ብዛትና በእያንዳንዱ የግብር ከፋይ ስም፣ የግብር ከፋይ መለያ ቁጥር፣ የንግድ ዘርፍ፣ የግብር ዓይነት፣ ዘመን፣ ቀሪ ግብር፣ ወለድና መቀጫ እና በድምሩ የተወሰነውን ግብርና ታክስ በወርሃዊ ሪፖርት ተጠናቅሮ በስራ ሂደት መያዝ እና በየወሩ ለሚመለከታቸው የስራ ክፍሎች መላክ ያለበት ቢሆንም፣ አንዳንድ ቅ/ጽ/ቤቶች ለእያንዳንዱ አጠቃላይ ኦዲት የተሰራ የግብር ከፋይ ስም፣ የግብር ከፋይ መለያ ቁጥር/ቲን፣ የግብር ዘመን፣ ኦዲቱ የተጀመረበት ቀን እና የተጠናቀቀበት ቀን፣ ኦዲቱ የወሰደውን ጊዜ የስራ ቀናት መረጃ የማያቀርቡ መሆኑን ለማወቅ ተችሏል፡፡
- ይሁን እንጂ የ2008 በጀት ዓመት የ6ወር የታክስ ኦዲት ዕቅድ ክንውን ሪፖርት በተከለሰበት ወቅት በከፍተኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት በአጠቃላይ ኦዲት የአንድ ግብር ከፋይ ኦዲት የወሰደው ጊዜ በአማካይ 42.23 ቀን ሲሆን ይህም በደንበኞች ቻርተር ከተቀመጠው 30 የስራ ቀን ስታንደርድ በላይ ተጨማሪ 12.23 ቀን እንደሚወስድ ለማወቅ ተችሏል፡፡

33. በመሆኑም በተቀመጠው ጊዜ ገደብ ቀልጣፋ አገልግሎት በመስጠት የግብር ከፋዮችን እርካታ መፍጠር ካለማስቻሉ በተጨማሪ በቅ/ፅ/ቤቶች ከሚገኘው ግብር ከፋይ ብዛትና በተቋሙ ካለው ውስን የኦዲት ባለሙያ አንፃር በቂ የኦዲት ሽፋን ባለመኖሩ በኦዲት ሊገኝ የሚችል ተጨማሪ ገቢ ሳይሰበሰብ የይርጋው ጊዜ እንዲያልፍ ሊያደርግ ይችላል፡፡

ለኦዲት የሚመረጡት ግብር ከፋዮች ግልጽነት ባለው መንገድ እንዲመረጡ ማድረግን በተመለከተ፣

ሀ. የግብር ከፋይ ማህደራትን ለታክስ ኦዲት ለመምረጥ የሚያስችል ስርዓት መዘርጋቱንና ተግባራዊ መደረጉን በተመለከተ፣

34. የግብርና ታክስ ኦዲት ስራዎችን ተገቢና ምቹ በሆነ መልክ ለማደራጀት፣ ለመመደብና ለመገምገም እንዲሁም ግብር ከፋዩን በእኩልነትና ሚዛናዊ በሆነ መልኩ ለታክስ ኦዲት ለመምረጥ የሚያስችል የአሰራር ስርዓት በሁሉም ቅ/ጽ/ቤቶች ሊዘረጋና ተግባራዊ ሊደረግ ይገባል፡፡ የተዘጋጀውም የአሰራር ስርዓት በአግባቡና ወጥ በሆነ መልኩ በሁሉም ቅ/ጽ/ቤቶች ተግባራዊ ስለመደረጉ በዋና መ/ቤት ደረጃ ክትትልና ቁጥጥር ሊደረግ ይገባል፡

35. በክዋኔ ኦዲቱ ወቅት የተገኘው፡-

- ግብር ከፋዮች ለኦዲት የሚመረጡበት ሂደት የታክስ ኦዲትና የስጋት ስራ አመራር ፖሊሲና ስትራቴጂን መሰረት ያደረገ እንዲሆን በደብዳቤ ቁጥር 1-0/7/1 ሐምሌ 8 ቀን 2002 ዓ.ም. ከዋናው ዳይሬክተር መመሪያ የተላለፈና መመሪያውም የእያንዳንዱን ግብር ከፋይ የስጋት ደረጃ ለመለየት የሚያስችሉ አራት የስጋት መመዘኛ መሰፈርቶችን ያካተተ መሆኑን፣ በተጨማሪም በየቅ/ጽ/ቤቱ በቅ/ጽ/ቤት ምክትል ሥራ አስኪያጅ የሚመራ ቢያንስ 5 አባላት ያሉት ኮሚቴ በማዋቀር ማህደራት እንደ ስጋት ደረጃቸው መመረጥ እንዳለባቸው የተገለፀ መሆኑ ታውቋል፡፡
- ይሁን እንጂ በኦዲቱ ወቅት በናሙና የታዩት የባለስልጣን መ/ቤቱ ቅ/ጽ/ቤቶች በመመሪያው መሰረት እያከናወኑ ስለመሆኑ ተጠይቀው በሰጡት መልስ፣
  - ✓ የከፍተኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት ከደንበኞች አገልግሎት የሥራ ሂደት፣ ከግብር አሰባሰብና ክትትል የሥራ ሂደት፣ ከሕግ ማስከበር የሥራ ሂደት እና ከቅ/ጽ/ቤቱ የሕግ ተገዢነት ቡድን የተውጣጣ መራጭ ኮሚቴ የተቋቋመ እንደሆነና በመመሪያው መሰረት ከ2004 በጀት ዓመት ጀምሮ ኮሚቴው የግብር ከፋይ ማህደራትን በመምረጥ ላይ እንደሚገኝ ገልፀዋል፡፡
  - ✓ የምዕራብ አዲስ አበባ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት ደግሞ በቁጥር ምዕ/3.1.0/004/8348 በ08/5/04 ዓ.ም. ከተለያዩ ክፍሎች 5 ሰዎች

ተመድበው 16ቱን የመምረጫ መስፈርቶች በመጠቀም በ2004 በጀት ዓመት ኦዲት የሚደረጉ ማህደራትን በማንዋል መርጠው ለኦዲት አስተላልፈው ኦዲት የተደረገ ቢሆንም፣ በ2005 በጀት ዓመት የግብር ከፋይ መረጃ የማጥራት ስራ ተጠናክሮ ተሰርቶ በሲግታስ መምረጫ መሰረት በሲስተም ብቻ እንዲሰራ በመባሉ ከዚህ ወቅት ጀምሮ ኮሚቴ የሌለ መሆኑን፣ ነገር ግን በቅርብ ከዋናው መ/ቤቱ በቁጥር 3.4.0/197/7 በ04/02/06 በተፃፈ ደብዳቤ መሰረት ኮሚቴው በቅ/ጽ/ቤቱ በድጋሚ በመቋቋም ላይ እንደሚገኝ ገልፀዋል፡፡

- ✓ የምስራቅ አዲስ አበባ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት ግን በተለያዩ ስብሰባዎች እና በጥናት ሰነዶች ላይ የኪራይ ሰብሳቢነት መገለጫ ተብለው ከተለዩት አንዱ በየቅ/ጽ/ቤቶች የሚቋቋመው ኦዲት የሚደረጉ ግብር ከፋዮችን የሚመርጠው ኮሚቴ ነው በመባሉ ምክንያት ቅ/ጽ/ቤቱ የመራጭ ኮሚቴውን ሊያቋቋም አለመቻሉን ገልጸዋል፡፡

- በተቋቋመው አካል የሚከናወነውን የግብር ከፋይ ማህደራትን ለታክስ ኦዲት የመምረጥ ሂደት ለመምራት የሚያስችል ዝርዝር የአሰራር መመሪያ የተዘጋጀ መሆኑን በተመለከተ ደግሞ፣
  - ✓ የከፍተኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት የመራጭ ኮሚቴውን ተግባርና ሃላፊነት በተመለከተ ቅ/ጽ/ቤቱ፣ በቅ/ጽ/ቤት ደረጃ በታክስ ኦዲት ፖሊሲ እና በስጋት ስራ አመራር መሰረት የ2003 በጀት ዓመት የዕቅድ አፈጻጸም እና በቀጣይ መሻሻል ያለባቸውን ጉዳዮች በተመለከተ ባዘጋጀው የግምገማ ሰነድ ላይ ያስቀመጠ መሆኑን የገለፁ ሲሆን፣
  - ✓ የምስራቅ አዲስ አበባ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት ግን ኦዲት የሚደረጉ ግብር ከፋዮችን ለመምረጥ የተቋቋመ ኮሚቴ ባለመኖሩ ኮሚቴው የሚሰራበት የአሰራር መመሪያ አለመዘጋጀቱ ተገልፀዋል፡፡

36. በክዋኔ ኦዲቱ ወቅት የተሰጠው የማሻሻያ ሃሳብ ተግባራዊ የተደረገ ስለመሆኑ ለማረጋገጥ የክትትል ኦዲት በተከናወነበት ወቅት የሚከተሉት ሁኔታዎች ተገኝተዋል፡-

- ባለስልጣን መ/ቤቱ ስር የሚገኙ ቅ/ጽ/ቤቶች በስጋት ስራ አመራር ፖሊሲና ስትራቴጂ ሰነድ መሰረት ስጋትን መሰረት ያደረገ ለኦዲት የሚመረጡ ግብር ከፋዮችን የመረጣ ስራ መከተልና የሲግታስ ስጋት መምረጫ ሞጁል

በማይሰራበት ጊዜ ሁሉም ቅ/ጽ/ቤቶች ሊከተሉት የሚገባ አቅጣጫ ከዋናው መ/ቤት የህግ ተገዥነትና ስጋት አመራር ዳይሬክቶሬት በቁጥር 3.0.0/266/07 ሀምሌ 24 ቀን 2007 ዓ.ም. የመምረጫ መስፈርት ማንዋል የተላለፈ እንደሆነና በማንዋሉ ላይም በሁሉም ቅ/ጽ/ቤቶች ለሚገኙ ባለሙያዎችና ቡድን መሪዎች ስልጠና የተሰጠ መሆኑን፣

- በየበጀት ዓመቱ ኦዲት የሚደረጉ ግብር ከፋዮችን በስጋት መስፈርት መሰረት የመምረጥ ስርዓትን በተመለከተ በተቋም ደረጃ በተሰጠው አቅጣጫ መሰረት ኦዲት የሚደረጉ ግብር ከፋዮችን በስጋት መስፈርት መሰረት የሚመርጥ ኮሚቴ በሁሉም ቅ/ፅ/ቤቶች የተቋቋመ መሆኑንና ይህ መራጭ ኮሚቴ በቅ/ጽ/ቤቱ ካለው የህግ ተገዥነትና ስጋት ስራ አመራር ቡድን ጋር በጋራ በመሆን በየአመቱ ኦዲት የሚደረጉ የግብር ከፋይ ፋይሎችን በሥጋት መምረጫ መስፈርት መሰረት የሚያከናውንበት ስርዓት የተዘረጋ መሆኑን፣
- በተጨማሪም በቅ/ጽ/ቤቶች የሚከናወኑ የታክስ ስጋት ስራ አመራር ስራዎች ማንዋሉን መሰረት ያደረጉ እንዲሆኑና በተደራጀ መልኩ ወደ ስራ እንደገቡ ለማረጋገጥ እንዲሁም የስጋት መምረጫ መስፈርቶች ተግባራዊ ሲደረጉ በስራ ላይ የሚገጥሙ ችግሮች በመስክ ስራ ለመለየት ለማስተካከልና ለማረም በተለዩት ቅ/ፅ/ቤቶች በመገኘት የድጋፍና ክትትል ስራ እየተከናወነ እንደሚገኝ ለማረጋገጥ ተችሏል፡፡
- ይሁን እንጂ በክትትል ኦዲቱ ወቅት በተለያየ ጊዜያት በታክስ ኦዲት አሰራር ፕሮግራም ልማት ዳይሬክቶሬት የታክስ ኦዲት አሰራር ስርዓት በታክስ ኦዲት ማንዋሉ መሰረት ተግባራዊ መሆኑን ለማረጋገጥ በተለያዩ ቅ/ጽ/ቤቶች የተካሄደ የሱፐርቪዥን ሪፖርት ሲከለስ አፈፃፀሙ በየቅ/ጽ/ቤቱ በተለያየ ደረጃ ላይ እንደሚገኝና ከታች የተዘረዘሩት ውስንነቶች እንዳሉበት ለመረዳት ተችሏል፡፡ እነርሱም፡-

ተ.ቁ	ቅ/ጽ/ቤት	የታዩ ውስንነቶች
1.	ከፍተኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት	✓ መራጭ ኮሚቴው ፋይሎችን ወደ ታክስ ኦዲት በወቅቱ አለመላክ (የበጀት ዓመቱ ከገባ በኋላ ዘግይቶ መላኩ
2.	ምስራቅ አ/አ መ/ግ/ከ/ቅ/ጽ/ቤት	✓ የህግ ተገዥነት እና ስጋት ስራ አመራር ባለሙያ የተሟላ አለመሆኑ
3.	ምዕራብ አ/አ መ/ግ/ከ/ቅ/ጽ/ቤት	✓ ለ2008 በጀት ዓመት የተመረጠው መስከረም 2008

		ሲሆን፣ ለ2007 በጀት ዓመት ተመርጦ ለኦዲት የተላለፈው 6ወር ካለፈ በኋላ መሆኑና በተጨማሪ የስጋት ቡድኑ መረጃ የሚሰበስበው ከተለያዩ ክፍሎች በመሆኑ በተቀመጠው የመምረጫ መስፈርት ሙሉ በሙሉ እንዳይጠቀሙ እንቅፋት መሆኑ፣
4.	ሀዋሳ ቅ/ጽ/ቤት	✓ የህግ ተገዥነት እና ስጋት ስራ አመራር ባለሙያዎች ወደ ሌላ ክፍል አዛውሮ ማሰራት
5.	አዳማ ቅ/ጽ/ቤት	✓ ኦዲት የሚደረጉ ግብር ከፋዮችን በስጋት መስፈርት የሚመርጠው ኮሚቴ ስራውን እያከናወነ ቢሆንም፣ የህግ ተገዥነትና የስጋት ስራ አመራር ቡድኑ ያልተሟላ መሆኑ እና በአብዛኛው ቡድኑ የጉምሩክ ስራን ብቻ እያከናወነ በመሆኑ በሀገር ውስጥ ታክስ ኦዲት ስራ ላይ ክፍተት መፈጠሩን፣
6.	ባህር ዳር ቅ/ጽ/ቤት	✓ ኮሚቴው በቋሚነት የሚሰበሰብበት ጊዜ እንደሌለው እና የኮሚቴው ዝርዝር ተግባራት የሚገልፅ ሰነድ የሌለ መሆኑ፣ ✓ ኮሚቴው ለ2007 በጀት ዓመት የፋይል መረጣ ያላከናወነ መሆኑንና ኦዲት የተደረገው ለ2006 በጀት ዓመት የተመረጠንና ወደ 2007 በጀት ዓመት የዞረ ላይ እንደሆነ፣
7.	ኮምቦልቻ ቅ/ጽ/ቤት	✓ ለ2007 በጀት ዓመት ኦዲት ለማድረግ በስጋት መስፈርት መሰረት 67 ማህደራት የተመረጡ ቢሆንም፣ ኦዲት ከተደረገው 33 ማህደራት ውስጥ 30 ማህደራት በአገልግሎት ጥያቄዎች ላይ በመሆኑ በበጀት ዓመቱ በስጋት መስፈርት ከተመረጡ 67 ግብር ከፋዮች ውስጥ 3 ግብር ከፋዮች ብቻ በግብር ዘመኑ ኦዲት የተደረጉ መሆኑ፣
8.	ድሬዳዋ ቅ/ጽ/ቤት	✓ በስጋት መስፈርት መሰረት ኦዲት የሚደረጉ ግብር ከፋዮችን የሚመርጠው ኮሚቴ ተግባርና ኃላፊነት እንዲሁም የግንኙነት ፕሮግራም በግልፅ የተቀመጠ አለመሆኑ፣
9.	ጅማ ቅ/ጽ/ቤት	✓ የግብር ከፋዮች የስጋት ደረጃ ለመለየት የሚረዳ የግብር ከፋይ መረጃ የሚያጠናቅር የስጋት ስራ አመራር ቡድን ባለመኖሩ ለተከታታይ ግብር ዘመናት የሚያገለግል የስጋት መረጃ አለመኖሩ
10.	ን/ስ/ላፍቶ ክ/ከ/አ/ግ/ከ/ቅ/ጽ/ቤት	✓ መራጭ ኮሚቴው በመደበኛነት የሚገናኝበት ጊዜ የሌለው መሆኑንና የኮሚቴው ተግባራት በግልፅ የተቀመጠ ነገር አለመኖሩ፣

11.	አቃቂ ቃሊቲ ክ/ከ/አ/ግ/ከ/ቅ/ጽ/ቤት	✓ መራጭ ኮሚቴው በነሐሴ 7 እና 8/2006 ዓ.ም. ብቻ ተሰብስቦ መረጣውን ያከናወነ ሲሆን፣ ነባሩ ኮሚቴ የተጓደለ በመሆኑና የታክስ ህግ ተገዥነት ስራ አመራር ቡድን አስተባባሪ ባለመኖሩ ምክንያት ኮሚቴው ከመስከረም 2007 ዓ.ም. ጀምሮ በአግባቡ ስራውን እየተወጣ አለመሆኑን፣
12.	ልደታ ክ/ከ/አ/ግ/ከ/ቅ/ጽ/ቤት	✓ ኦዲት የሚደረጉ ማህደራትን በስጋት መስፈርት እንዲመርጥ የተቋቋመው የመራጭ ኮሚቴ ስራውን ያቆመ መሆኑንና ኦዲት የሚደረጉ ማህደራትን የሚመርጠው የስጋት ቡድን ሲሆን፣ ቡድኑም በሰው ኃይል ያልተሟላ መሆኑን፣ ✓ በቡድኑ የሚመረጡ ፋይሎች ስራ ላይ የማይውሉ መሆኑ፣
13.	አራዳ ክ/ከ/አ/ግ/ከ/ቅ/ጽ/ቤት	✓ በስጋት መስፈርት ኦዲት የሚደረጉ ማህደራትን የሚመርጠው ኮሚቴ ተግባራት የማይታወቅ መሆኑ፣ ✓ ኮሚቴው የመምረጫ መስፈርት ላይ ከመፈረም ውጭ ሌላ የሰራውን ስራ የሚገልጽ መረጃ አለመኖሩ፣
14.	የካ ክ/ከ/አ/ግ/ከ/ቅ/ጽ/ቤት	✓ በቅ/ጽ/ቤቱ የህግ ተገዥነትና ስጋት ስራ አመራር ባለሙያ አለመኖሩና መራጭ ኮሚቴውም ስራውን እየሰራ እንዳልሆነ፣ ✓ በ2007 ሁለተኛው ግማሽ ዓመት ኦዲት የሚደረጉ ማህደራት የተመረጡት በማኔጅመንት ሲሆን፣ አመራረጡም ከአንድ ሚሊዮን በላይ ዓመታዊ ገቢ(ሽያጭ) ያለቸው፣ ኪሳራ ያሳወቁትን ግብር ከፋዮች እንደሆነ፣
15.	ኮልፌ ቀራንዮ ክ/ከ/አ/ግ/ከ/ቅ/ጽ/ቤት	✓ መራጭ ኮሚቴው ተግባሩን በዕሁፍ እንደማያውቅና የኮሚቴው አባል የሆኑ ከስራ በመልቀቅ ምክንያት ኮሚቴው ስራውን እየሰራ አለመሆኑ፣

37. በመሆኑም ግብር ከፋዮች ለኦዲት የሚመረጡበት ሂደትን በተመለከተ የተዘረጋውን የአሰራር ስርዓት በአግባቡና ወጥ በሆነ መልኩ በሁሉም ቅ/ጽ/ቤቶች ተግባራዊ አለመደረጉ የግብርና ታክስ ኦዲት ስራዎችን ተገቢና ምቹ በሆነ መልክ ለማደራጀት፣ ለመመደብና ለመገምገም እንዲሁም ግብር ከፋዩን በእኩልነትና ሚዛናዊ በሆነ መልኩ ለታክስ ኦዲት ለመምረጥ አላስቻለም፡፡

ለ. ለታክስ ኦዲት የመምረጫ መስፈርቶች የሚያስፈልጉ መረጃዎች ተጠናቅረው የሚያዙና የግብር ከፋዮች የስጋት ደረጃ የሚለይ መሆኑን በተመለከተ፣

38. የግብር ከፋዮች መረጃ (profile) እንዲሁም በታክስ ኦዲትና ስጋት ስራ አመራር ፖሊሲና ስትራቴጂው መሰረት ለታክስ ኦዲት የመምረጫ መስፈርቶች የሚያስፈልጉ መረጃዎችን በማሰባሰብ አጠናቅሮ በመያዝ የስጋት መምረጫ መስፈርቶቹን አቀናጅቶና አዋህዶ ጥቅም ላይ በማዋል የሚያስተዳድራቸውን ግብር ከፋዮች ከፍተኛ፣ መካከለኛና ዝቅተኛ ስጋት ደረጃ በማለት በግልጽ በማስቀመጥ በየበጀት ዓመቱ ደረጃ እንዲይዙ ሊደረግ እና በየበጀት ዓመቱ ኦዲት የሚደረጉ ግብር ከፋዮች ሊመረጡ ይገባል፡፡

39. በክዋኔ ኦዲቱ ወቅት የተገኘው፡-

- በናሙና የታዩት የባለስልጣን መ/ቤቱ ቅ/ጽ/ቤቶች ስለጉዳዩ ለቀረበላቸው ቃለ-መጠይቅ በሰጡት መልስ፣ የከፍተኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት የመራጭ ኮሚቴው በታክስ ኦዲት ስጋት ስራ አመራር ፖሊሲና ስትራቴጂ ሰነድ መሠረት የሥራ ሂደቱ መረጃዎችን ከSIGTAS፣ ከዋናው መ/ቤት የኢንተለጀንስ የታክስ መረጃ እና የሥጋት ስራ አመራር ዳይሬክቶሬት የከፍተኛ ግብር ከፋዮችን መረጃ በማጠናቀር እና መረጃውን በመተንተን በስጋት ደረጃ የመለየት ሥራዎችን እንደሚሰራ ገልፀዋል፡፡
- የምስራቅ እና ምዕራብ አዲስ አበባ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤቶች፣ በቅ/ጽ/ቤቶቹ የመራጭ ኮሚቴ ያልተቋቋመ በመሆኑ መረጃዎች በኮሚቴው ተደራጅተው የተቀመጡበት ሁኔታ አለመኖሩን እና ቀደም ሲል ኦዲት የሚደረጉ ማህደራት በታክስ ኦዲት የስራ ሂደት የሚከናወን መሆኑን፣ ነገር ግን በ2005 በጀት ዓመት የግብር ከፋዮችን የስጋት ደረጃ ለመወሰን እንቅፋት ይሆናሉ ተብለው በመረጃ ቴክኖሎጂ ዳይሬክቶሬት በተለዩት እና በተላኩት የመረጃ ማስተካከያ ነጥቦች ላይ ሙሉ በሙሉ የመረጃ ማጥራት ስራ ተሰርቶ መጠናቀቁን ገልፀዋል፡፡
- ይሁን እንጂ በቅ/ጽ/ቤቶቹ የቀረቡ መረጃዎች በተከለሱበት ወቅት የሚከተሉት ሁኔታዎች ታይተዋል፡-
    - ✓ በከፍተኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት፤

- በ2004 በጀት ዓመት ኦዲት እንዲደረጉ የመራጭ ኮሚቴው የመረጣቸው እና በቅ/ጽ/ቤቱ ማኔጅመንት አስተያየት ተሰጥቶባቸው ለየኦዲት ቡድኑ የተደለደሉ የ206 ግብር ከፋዮች ዝርዝር ቢኖርም፣ ከግብር ከፋዮቹ ስም ዝርዝር እና የግብር ከፋይ መለያ ውጭ የተሰጣቸው የስጋት ደረጃ አለመጠቀሱ፣ በተጨማሪም በበጀት ዓመቱ ኦዲት ከተደረጉት 190 ግብር ከፋዮች ውስጥ በስጋት መስፈርት መሰረት የተመረጡት 100 ግብር ከፋዮች ብቻ መሆናቸውንና ቀሪዎቹ 90 ግብር ከፋዮች ግን በ2004 በጀት ዓመት ኦዲት እንዲደረጉ የመራጭ ኮሚቴው የመረጣቸው እና በቅ/ጽ/ቤቱ ማኔጅመንት አስተያየት ተሰጥቶባቸው ለየኦዲት ቡድኑ ከተደለደሉት የ206 ግብር ከፋዮች ዝርዝር ውስጥ ያልተገኙ መሆኑ፣
- በ2005 በጀት ዓመት ደግሞ በበጀት ዓመቱ ኦዲት እንዲደረጉ የተመረጡ ግብር ከፋዮችን በተመለከተ፣ ሲግታስ ኦዲት የሚደረጉ ግብር ከፋዮችን በስጋት መስፈርት መሰረት የሚመርጥበት ሞጁል ከነሐሴ 21 ቀን 2004 ዓ.ም. ጀምሮ በመስራቱ በቅ/ጽ/ቤቱ ከተመዘገቡት 864 ግብር ከፋዮች ውስጥ የ718 (83 በመቶ) ግብር ከፋዮችን የስጋት ደረጃ ተሰጥቷቸው የወጡ መሆኑንና ሲስተሙ የስጋት ደረጃ ውጤት ከሰጣቸው 718 ግብር ከፋዮች ውስጥ 75 የመንግስት ልማት ድርጅቶች፣ የፋይናንስ ተቋሞች በኦዲት የማይካተቱ እና 50 ግብር ከፋዮች ቀደም ሲል ኦዲት የተደረጉ ተቀንሶ ቀሪዎቹ 593 ግብር ከፋዮች በሶስቱም የኦዲት አይነቶች ዕቅድ ውስጥ የተካተቱ መሆኑን፣ በተጨማሪም የሲግታስ የስጋት ደረጃ ካልተሰጣቸው 146 ግብር ከፋዮች ውስጥ 67 ግብር ከፋዮች በዕቅድ ተካተው አጠቃላይ 660 ግብር ከፋዮች ለኦዲት የተመረጡ መሆኑን፣
- ነገር ግን ለ2006 የበጀት ዓመት ለኦዲት የተመረጡ ግብር ከፋዮችን በተመለከተ በስጋት መስፈርት መሰረት ለመምረጥ ተሞክሮ የሲግታስ ውስንነት በመኖሩ በቅ/ጽ/ቤቱ ካሉት አጠቃላይ 991 ግብር ከፋዮች ውስጥ የስጋት ደረጃ የወጣላቸው የ254 ግብር ከፋዮችን ብቻ ሲሆን፣

የቀሩት 737 ግብር ከፋዮችን የስጋት ደረጃ ግን ማየት አለመቻሉ ታውቋል፡፡

- ✓ በምዕራብ አዲስ አበባ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት ደግሞ ከመረጃ ቴክኖሎጂ ስራ አመራር ዳይሬክቶሬት ለቅ/ጽ/ቤቱ ከተላኩት ግብር ከፋዮች ውስጥ ብዛታቸው 325 ድርጅቶች ታክስ ማዕከላቸው ምዕ/አ/አ/መ/ግ/ከ/ቅ/ጽ/ቤት ነው ከሚለው በስተቀር በትክክል ስለመሆናቸው ያልተጣራ እና ከተላኩት የቅ/ጽ/ቤቱ ግብር ከፋዮች ዝርዝር ውጪ የሆኑ እና በመረጃ ማጥራቱ ስራ ያልተካተቱ ብዛታቸው 2028 የሆኑ ግብር ከፋዮች ስለመኖራቸው ታውቋል፡፡

- በተጨማሪም ለሁሉም ቅ/ጽ/ቤቶች ከመረጃ ቴክኖሎጂ ስራ አመራር ዳይሬክቶሬት በተላለፈው መመሪያ መሰረት መረጃ የማጥራት ስራዎቹ በሶስት ክፍሎች የሚከፈሉ ሲሆን፣ እነርሱም፡- ከግብር ከፋዮች አጠቃላይ መረጃ ምዝገባ ጋር በተያያዘ የማጥራት ስራ፣ ከግብር ከፋዮች የተፈፀመላቸው የግብር/ታክስ ተመላሽ ምዝገባ ስራ እና ከግብር ከፋዮች የኦዲት ታሪክ (ኦዲት ኬዝ) ጋር በተያያዘ የመረጃ ምዝገባ ስራዎች የተገለፁ ቢሆኑም፣ ከተገለፁት ሶስቱ የመረጃ ማጥራት ክፍሎች ውስጥ የግብር ከፋዮች አጠቃላይ የምዝገባ መረጃ ጋር የተያያዘውን ስራ ብቻ መሰራቱ ታውቋል፡፡

40. በክዋኔ ኦዲቱ ወቅት የተሰጠው የማሻሻያ ሃሳብ ተግባራዊ የተደረገ ስለመሆኑ ለማረጋገጥ የክትትል ኦዲት በተከናወነበት ወቅት የሚከተሉት ሁኔታዎች ተገኝተዋል፡-

    - ቅ/ጽ/ቤቶች ለታክስ ኦዲት የመምረጫ መስፈርቶች የሚያስፈልጉ መረጃዎችን በማሰባሰብ አጠናቅሮ በመያዝ የስጋት መምረጫ መስፈርቶቹን አቀናጅቶና አዋህዶ ጥቅም ላይ በማዋል የሚያስተዳድሯቸውን ግብር ከፋዮች ከፍተኛ፣ መካከለኛና ዝቅተኛ ስጋት ደረጃ በማለት በግልጽ በማስቀመጥ በየበጀት ዓመቱ ደረጃ እንዲይዙ የተደረገበት ማስረጃ ተጠይቆ ከከፍተኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት በስተቀር የሌሎቹ ቅ/ጽ/ቤቶች ሊቀርብ አልቻለም፡፡
    - የከፍተኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት በ2008 የበጀት ዓመት ለኦዲት የሚመረጡ ግብር ከፋዮችን የስጋት ደረጃን በተመለከተ የኮሚቴው ሪፖርት ሲከለስ፣ የመረጣ ስራውን በሲግታስ የመምረጫ ሞጁል መሰረት ለማከናወን ከመረጃ ቴክኖሎጂ ስራ አመራር ዳይሬክቶሬት ጋር በጋራ በመሆን ቢሞከርም ከ1000 ግብር ከፋዮች

ውስጥ ከ120 ግብር ከፋዮች መረጃ በላይ ሊያወጣ ባለመቻሉ ሙሉ በሙሉ በቁጥር 3.0.0/266/07 ሀምሌ 24 ቀን 2007 ዓ.ም. የተላለፈውን የስጋት መምረጫ መስፈርት ማንዋል መሰረት በማድረግ ለ776 ግብር ከፋዮች የማስቀመጥና በ2008 በጀት ዘመን ኦዲት ሊደረጉ የሚገባቸውን የመምረጡ ስራ የተከናወነ መሆኑን፣ ይሁን እንጂ በቅርብ ጊዜ በተደረገው የግብር ከፋዮች ድልድል// መሰረት ከምዕራብ እና ከምስራቅ አ/አ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤቶች የመጡት ግብር ከፋዮች መረጃ ለማደራጀት እና የስጋት ደረጃ ለማውጣት ጊዜ የሚወስድ በመሆኑ በመረጣው እንዳልተካተቱ ለማወቅ ተችሏል፡፡

- በተጨማሪም በክትትል ኦዲቱ የቀረቡ መረጃዎች በተከለሱበት ወቅት የሚከተሉት ሁኔታዎች ታይተዋል፡-

ተ/ቁ	ቅ/ፅ/ቤት	ውስንነት
1	ኮምቦልቻ ቅ/ጽ/ቤት	• የስጋት ስራ አመራር ኮሚቴ ቢቀቀምም ቀጣይነት አለመኖር እና እንደ አስፈላጊነቱ የግንኙነት ጊዜ በማስቀመጥ የስጋት ስራ አመራር መስፈርት ያለማስቀመጥ ስጋትን ያለመጣልና የስጋት ደረጃ ያለማውጣት • ቡድኑ ትኩረት ሰጥቶ የሚሰራዉ ጉምሩክ ስጋት ላይ ብቻ ስለሆነ ለአገር ዉስጥ ታክስ ስጋት ትኩረት አለመስጠት • የ2007 በጀት ኣመት ማህደር መርጦ አለመላክ • የቅ/ጽ/ቤቱን የታክስ ኦዲት ውጤት ግኝት በየወቅቱ እየተከታተሉ አለመገምገም • ትክክለኛ የሪስክ ሂደትን በጠበቀ መልኩ ተግባራት አለመከናወን • የተደራጀ የመረጃ ቅብብሎሽ /የጠራ መረጃ ከመያዝ አከያ አጥጋቢ መረጃ ያለመኖር
2	ባህር ዳር ቅ/ቤት	• የመረጃ አያያዝና አሰባሰብ ስርዓቱ/ቅብብሎሽ/ የተቆራረጠ መሆን • የተሰበሰበዉ መረጃ ጥራት የሌለዉ መሆንና ከዋና መ/ቤት በተላከዉ ቅጽ መሰረት አለመሰብሰቡ • የተቋቋመዉ ኮሚቴ የአገር ዉስጥ ታክስ ጉዳዮች ም/ስራ አስኪያጅ ባይኖረዉም ለጊዜዉ በስራ አስኪያጁ ሰብሳቢነት አለመመራቱ • የስጋት ስራ አመራር ኮሚቴ ቋሚ የመሰብሰቢያ ጊዜ አለመኖር እንዲሁም የኮሚቴዉ የስራ እንቅስቃሴ ደካማ መሆንና ተግባራትን በበላይነት አለማከናወን • የስጋት ኮሚቴ አባላቶች የኮሚቴ ስራ አዋጭ አይደለም ብሎ ማንመን

		• የህግ ማስከበር ስራ ሂደት ድጋፍና ክትትል አለመኖር • የበፊቱ ኮሚቴ የግብር ከፋዮችን ፋይል ሲመርጥ በመስፈርቱ መሰረት አለመምረጥ
3	ድሬዳዋ ቅ/ፅ/ቤት	• የጉምሩክና የሀገር ውስጥ ታክስ ቢሮ በመለያየቱ ምክንያት ለሀገር ውስጥ ታክስ ስጋት ስራ አመራር ስራ ትኩረት ያለመስጠት • በሪስክ አጣጣሉ ላይ የህግ ተገዥነትና ስጋት ስራ አመራር ቡድን ሚናው አነስተኛ መሆን • በየስራ ሂደቱ ያሉ መረጃዎች የጠሩና የተደራጁ አለመሆናቸው • የታክስ ውጤት ግኝት በየወቅቱ እየተከታተሉ አለመገምገምና የመፍትሄ ሃሳብ አለማስቀመጥ • የግብር ከፋዮች ፋይል መረጣው ሲካሄድ የስጋት ደረጃ አለመስጠትና የታክስ ኦዲት ስራውም ከከፍተኛ የስጋት ደረጃ ወደ ዝቅተኛ የስጋት ደረጃ ኦዲት አለማድረግ • ኮሚቴዉ ለስጋት ስራዉ ትኩረት ሰጥቶ አለመስራትና የኮሚቴዉን ኃላፊነት ለታክስ ኦዲት የስራ ሂደት እና ለህግ ተገዥነት ስጋት ስራ አመራር ባለሙያዎች መተዉ እንዲሁም ቋሚ የመሰብሰቢያ ጊዜ አለመኖር • የህግ ማስከበር የስራ ሂደት ድጋፍና ክትትል አለማድረግ/ስብሰባ ሲጠራ አለመምጣት
4	አዳማ ቅ/ፅ/ቤት	• የስጋት ኮሚቴዉ የስጋት መምረጫ መስፈርቶችን መሰረት አድርጎ ስጋት እየተጣለ አለመሆኑ • ከዋናው መ/ቤት የተላከው የመረጃ ማሰባሰቢያ ቅፅ ቢደርሳቸውም ለየስራ ሂደቶች አለመሰራጨቱ • የህግ ተገዥነት ስጋት ስራ አመራር ሰራተኞች ለሀገር ውስጥ ታክስ ስጋት ስራ አመራር ትኩረት ሰጥተዉ አለመስራት • የህግ ተገዥነትና ስጋት ስራ አመራር ቡድኑ በኮሚቴ የተሰራዉን ስራ በመረጃ እንደ ቡድን በአንድ ላይ አጠናቅሮና አደራጅቶ አለመያዝ • ቡድኑ ጉምሩክ ታክስ ስጋት ላይ ብቻ የመስራትና ለሀገር ዉስጥ ታክስ ትኩረት ያለመስጠት
5	ሐዋሳ ቅ/ፅ/ቤት	• በሪስክ አጣጣሉ ላይ የህግ ተገዥነትና ስጋት ስራ አመራር ቡድን ሚናው አነስተኛ መሆን • በቡድኑ የተመደበችዉ ኦፊሰር ለቡድን ስራዉ ዝቅተኛ ግምት መስጠት ፣ ስራዎችን ለመስራት አለመሞከር • ቡድኑ የተመደበችዉ ኦፊሰር በኮሚቴዉ የተሰራዉን ስራ በመረጃ

		አጠናቅሮ አለመያዝ • ቡድኑን በሰዉ ኃይልና በማቴሪያል አለመደገፍ • ህግ ማስከበር የስራ ሂደት ቡድኑ ያለበትን የስራ እንቅስቃሴ በቅርበት ሆኖ አለመከታልና ግምገማ አለማካሄድ • ኮሚቴዉ ቋሚ የመሰብሰቢያ ጊዜ አለመኖርና በስራዎች መጠመድ

41. በመሆኑም በቅ/ጽ/ቤቶቹ ለሚገኙ ለሁሉም ግብር ከፋዮች የጠራና የተደራጀ መረጃ (profile) አሁንም ባለመያዙ የስጋት መምረጫ መስፈርቶቹን አቀናጅቶና አዋህዶ ጥቅም ላይ በማዋል የሁሉንም የሚያስተዳድሯቸውን ግብር ከፋዮች የስጋት ደረጃ በግልጽ እንዲታወቅ እና ለኦዲት የተመረጡት ግብር ከፋዮችም ግልጽነት ባለው መንገድ ስለመመረጣቸው አሁንም ለማረጋገጥ አላስቻለም፡፡

ሐ. በየበጀት ዓመቱ ለኦዲት የተመረጡ ግብር ከፋዮች ዝርዝር መረጃን በማጠናቀር ለዋናው መ/ቤት እንዲተላለፍ የሚደረግ መሆኑን በተመለከተ፣

42. ቅ/ጽ/ቤቶች በየበጀት ዓመቱ ኦዲት የሚደረጉ ግብር ከፋዮችን በመለየትና ለቅ/ጽ/ቤቱ ኃላፊ ሪፖርት በማቅረብ፤ ከቅ/ጽ/ቤቱ የሚሰጡ ግብዓቶችን አካቶ ኦዲት የሚደረጉ ግብር ከፋዮችን መረጣ በማጠናቀቅ ዝርዝር መረጃውን ኦዲቱ ከመጀመሩ አስቀድሞ ለዋናው መ/ቤት ለታክስ ኦዲት አሠራርና ፕሮግራም ልማት ዳይሬክቶሬት እና ለሚመለከታቸው ዳይሬክቶሬቶች ወቅቱን ጠብቆ ሊተላለፍ ይገባል፡፡ የዋናው መ/ቤትም በተላለፈለት መረጃ መሰረት ስራው ስለመሰራቱ ክትትልና ቁጥጥር ሊያደርግ ይገባል፡፡

43. በክዋኔ ኦዲቱ ወቅት የተገኘው፡-

- በናሙና የታዩት የባለስልጣን መ/ቤቱ ቅ/ጽ/ቤቶች ስለጉዳዩ ተጠይቀው በሰጡት መልስ፣
    - ✓ የከፍተኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት መራጭ ኮሚቴው አጠቃላይ ሪፖርቱን እና የተመረጡትን ዝርዝር አባሪ በማድረግ ለቅ/ጽ/ቤቱ ስራ አስኪያጅ እንደሚያስተላልፍ በተጨማሪም ለዋናው መ/ቤት የታክስ መረጃ ማደራጃና አስተዳደር ዳይሬክቶሬት መረጃ እንዲሰበሰብ ሲባል ዝርዝሩ የሚላክ መሆኑን፣ ለሌሎች ዳይሬክቶሬቶች ግን በዝርዝሩ ወይም በእያንዳንዱ ፋይል ላይ የሚወስዱት እርምጃ ስለሌለ የመረጣ ኮሚቴው

ሪፖርት(የመረጣውን ሂደት እና በየኦዲት አይነቱ የተመረጡትን ብዛት የሚያሳይ) የሚላክ መሆኑን ገልፀዋል፡፡

- ✓ የምዕራብ እና የምስራቅ አዲስ አበባ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤቶች ግን ለጥያቄው ምላሽ አልሰጡም፡፡

- ይሁን እንጂ በቅ/ጽ/ቤቶቹ ከ2002-2005 ባሉት በእያንዳንዱ የበጀት ዓመታት ኦዲት እንዲደረጉ የተመረጡት የግብር ከፋይ ማህደራት፣ የተመረጡበት ምክንያት/የተለየ ስጋት፣ የተሰጣቸው የስጋት ደረጃ እና እንደ የስጋት ደረጃው የተወሰደውን እርምጃ (action) ማለትም የተከናወነውን የታክስ ኦዲት ዓይነት ወይም ሌሎች ተግባራት የሚያሳይ ተጠናቅሮ የተያዘ ዝርዝር መረጃ በቅ/ጽ/ቤቶቹም ሆነ በዋናው መ/ቤት ተጠይቆ ሊቀርብ አልቻለም፡፡

44. በክዋኔ ኦዲቱ ወቅት የተሰጠው የማሻሻያ ሃሳብ ተግባራዊ የተደረገ ስለመሆኑ ለማረጋገጥ የክትትል ኦዲት በተከናወነበት ወቅት የሚከተሉት ሁኔታዎች ተገኝተዋል፡-

- በቅ/ጽ/ቤቶቹ ከ2006-2008 ባሉት በእያንዳንዱ የበጀት ዓመታት ኦዲት እንዲደረጉ የተመረጡት የግብር ከፋይ ማህደራት፣ የተመረጡበት ምክንያት/የተለየ ስጋት፣ የተሰጣቸው የስጋት ደረጃ እና እንደ የስጋት ደረጃው የተወሰደውን እርምጃ (action) ማለትም የተከናወነውን የታክስ ኦዲት ዓይነት ወይም ሌሎች ተግባራት የሚያሳይ ተጠናቅሮ የተያዘ ዝርዝር መረጃ ተጠይቆ ሊቀርብ አልቻለም፡፡
- ይሁን እንጂ በክትትል ኦዲቱ የቀረቡ መረጃዎች በተከለሱበት ወቅት የሚከተሉት ሁኔታዎች ታይተዋል፡-

የ2007 ዓ.ም በስጋት ከተመረጡት ማህደራት ውስጥ የኦዲት ግኝት ዉጤት የላኩ ቅ/ፅ/ቤቶች ስም ዝርዝር

ተ.ቁ	የቅ/ፅ/ቤቱ ስም	ለ2007 ዓ.ም የተመረጡ ግብር ከፋዮች ብዛት	ኦዲት የተደረጉ	የተገኘ ዉጤት	ኦዲት ያልተደረጉ /ለ2008 ዓ.ም የዞሩ/
1	ልደታ ቅ/ፅ/ቤት	262	98	45,528,375.71	164
2	አ.አ መካከለኛ ቁጥር 2	194	107	150,649,648.43	87(በኦዲት ሂደት ላይ)
3	አ.አ መካከለኛ ቁጥር 1	470	78	አልተገለፀም	
4	ቂርቆስ		105	22,285,420.33	
5	ምእራብ	505	341	አልተገለፀም	164
6	አራዳ አ/ቅ/ፅ/ቤት	452	452	148,882,795.64	የለም
7	የካ		31	2,579,148.16	የለም
8	አዲስ ከተማ ክ/ከ	167	አልተገለፀም	አልተገለፀም	አልተገለፀም
9	ከፍተኛ ግብር ከፋዮች	171	አልተገለፀም	አልተገለፀም	አልተገለፀም
10	መርካቶ ቁጥር 2	567	አልተገለፀም	አልተገለፀም	አልተገለፀም
11	መርካቶ ቁጥር 1	124	297	አልተገለፀም	አልተገለፀም
12	ምዕራብ ቅ/ፅ/ቤት	505	314		191
13	ንፋስ ስልክ ላፍቶ	523	173	53788313.44	350
14	ኮልፌ ቀራንዮ አ/ቅ/ፅ/ቤት	45	123		
15	ጉለሌ አ/ቅ/ፅ/ቤት	120	2	175644.13	118
16	አቃቂ ቃሊቲ አ/ቅ/ፅ/ቤት	50	151	25874862.63	
17	የካ አ/ቅ/ፅ/ቤት	አልተገለፀም	31	1228161.39	አልተገለፀም

45. በመሆኑም የዋናው መ/ቤት በቅ/ጽ/ቤቶች የሚከናወነውን የታክስ ኦዲት ተግባር ባግባቡ ስለመሰራቱ ክትትልና ቁጥጥር የሚያደርግ ስለመሆኑ አሁንም ለማረጋገጥ አልተቻለም፡፡ በተጨማሪም በተቋም ደረጃ የጠራና የተደራጀ የታክስ ኦዲት መረጃ እንዳይያዝ አድርጓል፡፡

ኦዲት እንዲደረጉ የሚወሰኑ ማህደራት /ኦዲት ኬዝ / ለኦዲተሮች የሚመሩበት ወጥ የሆነ መስፈርት ተዘጋጅቶ ተግባራዊ መደረጉን በተመለከተ፣

46. የኦዲት ስራ አፈፃፀም ደረጃውን የጠበቀና የንግዱን እንቅስቃሴ ተከትሎ ክህሎቱ ባላቸው ባለሙያዎች እንዲከናወን ለማድረግ የሚያስችል ኦዲት እንዲደረጉ የሚወሰኑ ማህደራት /ኦዲት ኬዝ/ ለኦዲተሮች የሚመሩበት ወጥ የሆነ መስፈርት በተቋም ደረጃ ሊዘጋጅ ይገባል፡፡ ቅ/ጽ/ቤቶችም በተዘጋጀው መስፈርት መሰረት የግብር ከፋይ

ማህደራት ለኦዲተሮች ሊመሩ ይገባል፡፡ ቅ/ጽ/ቤቶች በመስፈርቱ መሰረት ተግባራዊ ስለማድረጋቸው ቁጥጥር ሊደረግ ይገባል፡፡

47. በክዋኔ ኦዲቱ ወቅት የተገኘው፡-

- በናሙና የታዩት የባለስልጣን መ/ቤቱ ቅ/ጽ/ቤቶች ኦዲት እንዲደረጉ የሚወሰኑ ማህደራትን /ኦዲት ኬዝ/ ለኦዲተሮች የመደልደሉን ተግባር በምን መልኩ እንደሚያከናውኑ ተጠይቀው በሰጡት መልስ፣
  - ✓ የከፍተኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት እየተሰራበት የሚገኘው አሰራርን በተመለከተ ቡድን አስተባባሪው ለቡድኑ የተመደቡትን ግብር ከፋዮች የተሰማሩበትን የንግድ ዘርፍ የውስብስብነት ደረጃ ቀደም ሲል ኦዲት ከተደረገ ከፋይል በማጣራት፣ አብዛኛው የከፍተኛ ግብር ከፋይ ኦዲት በሁለት ኦዲተር የሚሰራ በመሆኑ በቡድኑ ውስጥ ያለውን የሰው ሃይል ስብጥር ኦዲተሮቹ ያላቸውን ልምድና ብቃት መሰረት በማድረግ እንደሆነና አልፎ አልፎ ኢንቨስትጌሽን ኦዲት የሚያስፈልጋቸው ጉዳዮች ሲያጋጥም ከየቡድኑ የተውጣጡ ኦዲተሮች እንዲሰሩት እንደሚደረግ ገልፀዋል፡፡ነገር ግን እያንዳንዱ ቡድን በግብር ዘመኑ ውስጥ ኦዲት እንዲደረጉ የተመደቡ ግብር ከፋዮችን ለኦዲተሮች የሚመደቡበት መስፈርት በመመሪያ ያልተቀመጠ ቢሆንም፣ በኦዲቱ ወቅት በኦዲት ቡድኑ የተጠየቀውን መሰረት በማድረግ ለ2006 በጀት ዓመት ኦዲት የሚደረጉ ግብር ከፋዮችን ለየቡድኑ ድልድል ለማድረግ የሚያስችል የመነሻ ሰነድ መዘጋጀቱንና ድልድሉም በዚሁ መሰረት መከናወኑን ገልፀዋል፡፡ የኦዲት ቡድኑም የመነሻ ሰነዱ መዘጋጀቱን አረጋግጧል፡፡
  - ✓ የምዕራብ አዲስ አበባ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት አስቀድሞ የነበረው አሰራር፣ ማህደራቱ ከስጋት ስራ አመራር ቡድኑ ወደ ታክስ ኦዲት ስራ ሂደት ከመጣ በኋላ የስራ ሂደቱ ፣ ድርጅቱ የተመሰረተበት ጊዜ፣ የሽያጭ መጠን አልፎ አልፎ የሥራ ዘርፉ ከስጋት ስራ አመራር ሲላክ የተገለጹ ክራይቴሪያዎችን በማካተት የድልድል ስራው የሚከናወን መሆኑን፣ በአሁኑ ወቅት ግን የሥጋት ሥራ አመራር ቡድኑ መረጣውንም ሆነ ለየቡድን የማከፋፈል ሥራውን እንደሚያከናውንና እያንዳንዱ ቡድንም በስሩ ላሉ ኦዲተሮች የኦዲተሮችን አቅም፣ የስራውን ውስብስብነት የመሳሰሉትን

በመጠቀም እንደሚያከፋፍል በተጨማሪም በአብዛኛው በተለይ በስጋት የተመረጡ ማህደራት የኦዲት ሥራ የሚከናወነው ልምድ ያለው ሰራተኛ ከአዳዲስ ሰራተኞች ጋር በማጣመር በመሆኑ ሁሉም ሰራተኛ ተመሳሳይ ሥራ እንዲለምድ እንደሚደረግ ገልጸዋል፡፡

- ✓ የምስራቅ አዲስ አበባ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት ደግሞ ቀላል መካከለኛና ውስብስብ ኦዲቶች በኦዲተሮች ደረጃ ማለትም ጀማሪ ኦዲተር፣ ኦዲተርና ከፍተኛ ኦዲተር በመለየት እንደሚሰራ ቡድን መሪው እና እንዳስፈላጊነቱ ወይም ውስብስብነቱ የስራ ሂደቱ አስተባባሪ ተገቢውን ክትትል እንደሚያደርግ ገልፀዋል፡፡

- ይሁን እንጂ ለየስራ ሂደቱ የተደለደሉለትን የግብር ከፋይ ማህደራት ለየቡድን አስተባባሪዎች እንዲሁም የቡድን አስተባባሪዎችም በተዋረድ ለእያንዳንዱ ኦዲተር(ኦዲተሮች) የሚደለደልበት ወይም የሚከፋፍልበት ግልፅነትና ተጠያቂነት ያለው የስራውን ውስብስብነት፣ ግብር ከፋዩ የተሰማራበትን ዘርፍ፣ የቡድኑን ወይም የኦዲተሩን እውቀትና ክህሎት ወ.ዘ.ተ መሰረት ያደረገ ወጥ የሆነ መስፈርት እንደሌለ ለማረጋገጥ ተችሏል፡፡

48. በክዋኔ ኦዲቱ ወቅት የተሰጠው የማሻሻያ ሃሳብ ተግባራዊ የተደረገ ስለመሆኑ ለማረጋገጥ የክትትል ኦዲት በተከናወነበት ወቅት የሚከተሉት ሁኔታዎች ተገኝተዋል፡-

- በስጋት መስፈርት መሰረት የተመረጡ ግብር ከፋዮች ለታክስ ኦዲት ቡድኑ የሚደለደሉበት መስፈርት ተዘጋጅቶ ተግባራዊ እንዲደረግ በደብዳቤ ቁጥር 02/1.5/4210/2006 መስከረም 20 ቀን 2006 ዓ.ም. ለሁሉም ቅ/ጽ/ቤቶች የተላለፈ መሆኑን ለማወቅ ተችሏል፡፡
- ይሁን እንጂ አፈፃፀሙን በተመለከተ መረጃዎች ሲከለሱ፡-
  - ✓ ከፍተኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት፣ ቅ/ጽ/ቤቱ ብዛት ያለው አገልግሎት ከተመላሽ ጋር የተገናኘ በመሆኑ የተመላሽ ቡድን ሁለት እንዲሆን ተደርጓል፣ ለታክስ ኦዲት ቡድን የሚደለደልበት መስፈርት ተግባራዊ እንዲደረግ በወጣው መመሪያ መሰረት ተግባራዊ እየተደረገ ይገኛል
  - ✓ በምስራቅ አ/አ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት በ2007 በጀት ዓመት ኦዲት የተደረጉ ፋይሎች በስጋት እና በአገልግሎት ጥያቄ መሰረት ሲሆን፣

ፋይሎች ላሉት ቡድን አስተባባሪዎች በእጃቸው ያለውን ስራ ከግምት ውስጥ በማስገባት የፋይል ድልደላው ለቡድኖች የተከፋፈለ መሆኑን፣

- ✓ በምዕራብ አ/አ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት በ2007 በጀት ዓመት ኦዲት የተደረጉ ፋይሎች በስጋትና በአገልግሎት ጥያቄ ሲሆን፣ የስጋት ፋይሎችን ከስጋት ቡድን የሚመጣውን በሙሉ ላሉት ቡድን አስተባባሪዎች በዘርፍና በሽያጫቸው መሰረት እኩል በመደልደል የአገልግሎት ፋይሎችን እንደግብር ከፋዩ አመጣጥና የጉዳዩ ሁኔታ ታይቶ ተመዝግቦ በቅደም ተከተል በቡድን አስተባባሪዎች በእጃቸው ያለውን ስራ ከግምት ውስጥ በማስገባት ለሁሉም ቡድኖች እኩል እንዲደለደል የተደረገ መሆኑን፣
- ✓ በመቀሌ ቅ/ጽ/ቤት ከስጋት መስፈርት መሰረት ተመርጠው ወደ ስራ ሂደቱ የሚመጡ ፋይሎች በቅደም ተከተላቸው መሰረት ለቡድኖች በየወሩ በቁጥር የተወሰነ ፋይል በመስጠት በወር የተሰጠውን ፋይልም በየወሩ የተሰሩ ስራዎችን በመገምገም ለቀጣይ ወር የሚሆነውን በዘርፍ በኦዲት ዘመን ድግግሞሽ በአንድ ቡድን ላይ እንዳይኖር ቡድኖች ከስራ ሂደቱ ጋር በመሆን በመነጋገር ለቀጣይ ወር የሚሆኑ የኦዲት ስራዎችን የመከፋፈል ስራ የሚከናወን መሆኑን ለማወቅ ተችሏል፡፡

49. በመሆኑም አሁንም በቅ/ጽ/ቤቶች የሚከናወነው ኦዲት እንዲደረጉ የሚወሰኑ ማህደራትን /ኦዲት ኬዝ/ በየደረጃው የመደልደሉ ወይም የማከፋፈሉ ስራ ግልፅነትና ተጠያቂነት ባለው እንዲሁም ወጥ በሆነ መልኩ እንዳይከናወን አድርጓል፡፡

ከኦዲት ኬዝ ምደባ እስከ ኦዲት ሪፖርት ማቅረብ ድረስ ያለውን የስራ ፍሰት ክትትል እና ቁጥጥር ለማድረግ የሚያስችል ስልት ተቀርፆ ተግባራዊ መደረጉን በተመለከተ፣

50. ኦዲት እንዲደረጉ ከተመረጡ ማህደራት /ኦዲት ኬዝ/ ምደባ እስከ ኦዲት ሪፖርት ማቅረብ ድረስ ያለውን የስራ ፍሰት ክትትል እና ቁጥጥር ለማድረግ የሚያስችል ስልት ተቀርፆ በሁሉም ቅ/ጽ/ቤቶች ተግባራዊ ሊደረግ ይገባል፡፡

51. በክዋኔ ኦዲቱ ወቅት የተገኘው፡-

- በባለስልጣን መ/ቤቱ በተዘጋጀው የህግ ማስከበር የስራ ሂደት ማንዋል ላይ የታክስ ኦዲት የስራ ሂደትን በተመለከተ የስጋት ደረጃቸውን መሰረት አድርጎ ቀረጥና ታክስ ኦዲት እንዲደረግ የተላለፉ ጉዳዮችን ቅደም ተከተል ሊወጣ እንደሚገባ፣

በወጣው ቅደም ተከተል መሰረትም የኦዲት እቅድ ሊዘጋጅና ለኦዲተሩ ሊመራ እንደሚገባ፣ በተጨማሪም ስራውን ለኦዲተሩ ለመምራትና ለመቆጣጠር እንዲቻል የኦዲት ዕቅዱ በሚዘጋጅበት ወቅት ስራው መች እንደሚሰራ፣ በማን እንደሚሰራ፣ የት እንደሚሰራ፣ ምን ያህል ጊዜ እንደሚወስድ እና ትኩረት የሚሰጣቸው ጭብጦች ምን እንደሆኑ ሊያካትት እንደሚገባ ተገልጿል፡፡

- በኦዲቱ ወቅት በናሙና የታዩት የባለስልጣን መ/ቤቱ ቅ/ጽ/ቤቶች ስለጉዳዩ ተጠይቀው በሰጡት መልስ፣
  - ✓ በምዕራብ አዲስ አበባ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት በአጠቃላይ ዓመታዊ እና ወርሀዊ የኦዲት እቅድ ሲዘጋጅ እቅዱም ሆነ የድርጊት መርሀ ግብሩ በተዋረድ በየደረጃው እየተዘጋጀ በቡድኑም ሆነ በስራ ሂደቱ የሚጸድቅና ክትትሉም የሚከናወን መሆኑን፣ በተጨማሪም በየሳምንቱ እና በየወሩ የየቡድኑ እንዲሁም የሥራ ሂደቱ እቅድ አፈጻጸም እንደሚገመገም ለዚህም የቢ.ኤስ.ሲ.(ባላንስድ ስኮር ካርድ) እቅድ፡ የድርጊት መርሀ ግብር በየቀኑ እያንዳንዱ ኦዲተር የሚሰራው ስራ እየተያዘ የሚገመገምበት አሰራር መኖሩን ገልፀዋል፡፡
  - ✓ በምስራቅ አዲስ አበባ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት ደግሞ፣ በቡድን አስተባባሪ ዝርዝር የድርጊት መርሃ ግብር እንደሚዘጋጅ እና በድርጊት መርሃ ግብሩ መሰረት ኦዲት ሲጀመር ለእያንዳንዱ ኦዲት፣ ኦዲት ፕሮግራም በማዘጋጀት ለስራ ሂደቱ እንደሚቀርብ፣ ነገር ግን የተቋሙ ዋና ስራ ኦዲት ባለመሆኑ በተቋሙ ከዚህ በላይ የስራ ሂደቱን አልፎ እንደማይሄድና የስራ ሂደቱ በፕሮግራም መሰረት መሰራቱን አይቶ ውሳኔ ማስታወቂያ ላይ እንደሚፈርም ገልፀዋል፡፡
- ይሁን እንጂ በኦዲቱ ወቅት በናሙና ከታዩት የከፍተኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት የተከናወኑ ኦዲቶች የስራ ወረቀት በተከለሰበት ወቅት ኦዲቱ በአግባቡ መከናወኑን ለመከታተል የሚያስችል ቼክ ሊስት እና በየደረጃው የተደረገውን የኦዲት ክለሳ/audit review/ የሚያሳይ መረጃ ለማግኘት አልቻልንም፡፡
- በተጨማሪም በቅ/ጽ/ቤቶቹ ከ2002-2005 በጀት ዓመታት የተከናወኑ ኦዲቶችን በተመለከተ እያንዳንዱ የታክስ ኦዲት ቡድን ለቡድኑ የተመሩትን እያንዳንዱን የግብር ከፋይ ማህደራት በተሰጣቸው የስጋት ደረጃ መሰረት ቅደም ተከተል

በማውጣት ኦዲት የሚያደርግበትን ጊዜ/ኦዲቱ የሚጀመርበት እና ኦዲቱ የሚጠናቀቅበት ጊዜ/፣ ኦዲቱ በማን እንደሚከናወን፣ የኦዲት ሂደት እና ሌሎች የኦዲት ስራዎችን ለማከናወን የሚያስችል የተዘጋጀ እና የፀደቀ ዝርዝር የድርጊት መርሀ ግብር/ኦዲት ፕሮግራም እንዲሁም የኦዲት ቡድን አስተባባሪውም ሆነ የስራ ሂደቱ እያንደንዱ ኦዲቶች በታቀደላቸው ወቅት፣ የጊዜ ተመን እና የኦዲት ሂደት መሰረት የተከናወኑ ስለመሆኑ የተደረገ ክትትል እና የአፈፃፀም ግምገማ የተጠናቀረ ማስረጃ ተጠይቆ አልቀረበም፡፡

52. በክዋኔ ኦዲቱ ወቅት የተሰጠው የማሻሻያ ሃሳብ ተግባራዊ የተደረገ ስለመሆኑ ለማረጋገጥ የክትትል ኦዲት በተከናወነበት ወቅት የሚከተሉት ሁኔታዎች ተገኝተዋል፡-

<u>የኦዲት ፕሮግራምን በተመለከተ</u>

- የታክስ ኦዲት ማንዋሉ ሲዘጋጅ የኦዲቱን ስራ ወጥ ከማድረግ እና ከኦዲተሮች ብቃት አንፃር ታይቶ በሃብትና ዕዳ እንዲሁም በትርፍና ኪሳራ የሂሳብ መግለጫዎች ላይ የሚታዩ እያንዳንዱ አካውንት እንዴት በዝርዝር ኦዲት መደረግ እንዳለበት የሚያሳይ የኦዲት ፕሮግራም የተቀመጠ ቢሆንም፣ የኦዲት ፕሮግራሙ መዘጋጀቱን በተመለከተ በሱፐርቪዥን በናሙና ለማየት በተሞከረበት ወቅት በቅ/ጽ/በቶቹ (በከፍተኛ፣ ምዕራብና ምስራቅ) ከታዩት ግብር ከፋዮች ውስጥ የተሟላም ባይሆን በተወሰነ መልኩ ጅምሩ ሲሆን በተቀሩት ግን በኦዲት ፕሮግራም መሰረት ኦዲቱን ማከናወናቸውን የሚያሳይ መረጃ ያለተገኘ መሆኑን፣
- በክልል ከሚገኙ የፌደራል ቅ/ጽ/ቤቶች በሱፐርቪዥኑ ከታዩት ሰባት ቅ/ጽ/ቤቶች ውስጥ በመቀሌና በሀዋሳ ቅ/ጽ/ቤቶች ጥሩ ጅምር ያለ ሲሆን፣ በቀሩት ቅ/ጽ/ቤቶች ግን በኦዲት ፕሮግራም መሰረት ኦዲቱን ማከናወናቸውን የሚያሳይ መረጃ ያለተገኘ መሆኑን፣

  በ10ሩ የአዲስ አበባ አነስተኛ ቅ/ጽ/ቤቶች በሱፐርቪዥኑ ከታዩት ከ10 ቅ/ጽ/ቤቶች ውስጥ በአቃቂ ቃሊቲ፣ አዲስ ከተማ፣ ኮልፌ እና አራዳ ክ/ከ/አ/ግ/ከ/ቅ/ጽ/ቤቶች በተመረጡ የኦዲት ስራዎች በከፊሎቹ ማንዋሉ ላይ የተቀመጠውን የኦዲት ፕሮግራም መጠቀማቸውን ለማየት የተሞከረ ሲሆን፣ በተቀሩት ቅ/ጽ/ቤቶች ግን በኦዲት ፕሮግራም መሰረት ኦዲቱን ማከናወናቸውን የሚያሳይ መረጃ ያለተገኘ መሆኑን፣

<u>የኦዲት ዕቅድን በተመለከተ</u>

- በምስራቅ አ/አ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት በ2007 የግብር ዘመን በታክስ ኦዲት የስራ ሂደት በተሰሩ የኦዲት ስራዎች ላይ በተከናወነው የሱፐርቪዥን ስራ በናሙና ከታዩት የኦዲት ስራዎች በኦዲት ማንዋሉ ላይ ተቀመጠውን የኦዲት ዕቅድ ስለመዘጋጀቱና በሚመለከተው አካል ስለመጽደቁ የሚያሳይ የኦዲት የስራ ወረቀት በከፊል ማዘጋጀት/መጠቀም/ የጀመሩ መሆኑን፣
- በክልል የሚገኙ የፌደራል ቅ/ጽ/ቤቶች በ2007 የግብር ዘመን በተሰሩ የኦዲት ስራዎች ላይ በተከናወነው የሱፐርቪዥን ስራ በናሙና ከታዩት የኦዲት ስራዎች በኦዲት ማንዋሉ ላይ ተቀመጠውን የኦዲት ዕቅድ ስለመዘጋጀቱና በሚመለከተው አካል ስለመጽደቁ የሚያሳይ የኦዲት የስራ ወረቀት ከኮምቦልቻ ቅ/ጽ/ቤት በስተቀር በከፊል ማዘጋጀት/መጠቀም/ የጀመሩ መሆኑን፣
- በ10ሩ የአዲስ አበባ አነስተኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤቶች በ2007 የግብር ዘመን በመጀመሪያው ስድስት ወራት ከተከናወነው የኦዲት ስራዎች ውስጥ በናሙና ተመርጦ በሱፐርቪዥኑ በታየው መሰረት አምስት ቅ/ጽ/ቤቶች (አቃቂ ቃሊቲ፣ አራዳ፣ ቂርቆስ፣ ልደታ እና የካ) በኦዲት ማንዋሉ ላይ ተቀመጠውን የኦዲት ዕቅድ ስለመዘጋጀቱና በሚመለከተው አካል ስለመጽደቁ የሚያሳይ የኦዲት የስራ ወረቀት የተሟላም ባይሆን ተዘጋጅቶ ለማየት የተቻለ ቢሆንም በቀሩት አምስት ቅ/ጽ/ቤቶች የኦዲት ዕቅድ መዘጋጀቱን የሚያሳይ የኦዲት ዕቅድ የስራ ወረቀት መጠቀም ያልጀመሩ መሆኑን፣

<u>ለኦዲት ስራው የዋለውን ጊዜ መመዝገቢያ ቅጽ በተመለከተ</u>

- የኦዲት ስራው በተቀመጠለት የጊዜ ስታንደርድ መሰራቱን የሚያሳይ የኦዲት የስራ ወረቀት አንድ አካል የሆነውን የመከታተያ ቅጽ ለእያንዳንዱ የኦዲት ስራ መዘጋጀቱን በተመለከተ በሱፐርቪዥን በናሙና ለማየት በተሞከረበት ወቅት በቅ/ጽ/በቶቹ (በከፍተኛ፣ ምዕራብና ምስራቅ) ስራው በአግባቡ የማይከናወን መሆኑና በተወሰነ መልኩ በተሞሉትም አሞላሉ የተሰራውን ስራ እና የፈጀውን ጊዜ በግልጽ የማያሳይ መሆኑን፣
- በክልል የሚገኙ የፌደራል ቅ/ጽ/ቤቶች በሰባቱም ቅ/ጽ/ቤቶች ስራው በአግባቡ የማይከናወን መሆኑን በሱፐርቪዥኑ ለማረጋገጥ የተቻለ መሆኑን፣

- በ10ሩ የአዲስ አበባ አነስተኛ ቅ/ጽ/ቤቶች በሱፐርቪዥኑ ከታዩት ከ10 ቅ/ጽ/ቤቶች ውስጥ ከአራዳ ክ/ከ/አ/ግ/ከ/ቅ/ጽ/ቤት በስተቀር የቀሩት 9 ቅ/ጽ/ቤቶች የስራ ወረቀት የማያዘጋጁ መሆናቸውን ለማወቅ የተቻለ መሆኑን፣ ለማወቅ ተችሏል፡፡

53. በመሆኑም ለእያንደንዱ ኦዲት፣ የኦዲት ስራዎችን ለማከናወን የሚያስችል የተዘጋጀ እና የፀደቀ ዝርዝር የድርጊት መርሀ ግብር/ኦዲት ፕሮግራም እንዲሁም እያንዳንዱ ኦዲት በታቀደለት ወቅት፣ የጊዜ ተመን እና የኦዲት ሂደት መሰረት የተከናወነ ስለመሆኑ የተደረገ ክትትል እና የአፈፃፀም ግምገማ የተጠናቀረ መረጃ በሚገባ የማይያዝ በመሆኑ የተከናወኑት ኦዲቶች ደረጃቸውን የጠበቁ እንዳይሆኑ ያደርጋል፡፡ በተጨማሪም ስራው መች እንደተሰራ፣ በማን እንደተሰራ፣ የት እንደተሰራ፣ ምን ያህል ጊዜ እንደወሰደ እና ትኩረት የሚሰጣቸው ጭብጦች በሚገባው መጠን የተዳሰሱ ስለመሆኑ ለማረጋገጥ አያስችልም ፡፡

የሚከናወኑ ሁሉም ኦዲቶች ወጥነት ያላቸው እና ደረጃቸውን የጠበቁ እንዲሆኑ ከማድረግ አንፃር ለኦዲት ስራው አጋዥ የሆኑ ፎርማቶችን ማዘጋጀትን በተመለከተ፣

54. እያንዳንዱ ኦዲት ሲካሄድ መከተል ያለበት አሰራሮች በኦዲት ስራ ወረቀቶች የተደገፉ እንዲሁም በኦዲተሮች የተዘጋጁት መግለጫዎችና ሌሎች ሰነዶች ተፈርመው ከኦዲት ውጤቱ ማጠቃለያ ጋር ለስራ ሂደቱ ሊቀርቡ ይገባል፡፡ የኦዲት ስራ ወረቀቶቹም ባግባቡ ሊደራጁ (ግልፅ እና የተሟሉ) እና በመረጃ ምንጭነት ሊያገለግሉ በሚያስችሉ መልኩ በህግ ለተወሰነው የጊዜ ገደብ በአግባቡ ሊጠበቁ በሚችሉበት ቦታ እንዲቀመጡ ሊደረጉ ይገባል፡፡

55. በክዋኔ ኦዲቱ የተገኘው፡-
    - ስለጉዳዩ በኦዲት ወቅት በናሙና የታዩት የባለስልጣን መ/ቤቱ ቅ/ጽ/ቤቶች ለቀረበላቸው ቃለ-መጠይቅ በሰጡት መልስ፣
        - ✓ የምዕራብ አዲስ አበባ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት የኦዲት ሥራ ወረቀቶችን በተመለከተ ለእያንዳንዱ ኦዲት የሚዘጋጅና የሚያዝ የኦዲት የስራ ወረቀት ማህደር/ፋይል እንደሌለና ለእያንዳንዱ ኦዲት የሚዘጋጁት የኦዲት ሥራ ወረቀቶች በኦዲት ተደራጊው ግብር ከፋይ ማህደር ላይ ተያይዘው እንደሚቀመጡ ገልፀዋል፡፡ ነገር ግን በተለየ መልኩ ተዘጋጅተው በሥራ ሂደት ደረጃ መቀመጥን በሚመለከት ከላይ እንደተገለጸው የተሟላ

ኦዲት ሊይዛቸው የሚገቡ የኦዲት ሥራ ወረቀቶች/ፎርማቶች በቅ/ጽ/ቤቱ የታክስ ኦዲት የስራ ሂደት በ2004 ዓ.ም. ተዘጋጅተው ለቅ/ጽ/ቤቱ እንዲሁም ለዋናው መ/ቤት ለታክስ ኦዲት ዳይሬክቶሬት የቀረቡ ቢሆንም፣ በተቋም ደረጃ አንድ ወጥ የሆነ የኦዲት ማንዋል እየተዘጋጀ እንደሆነ በመገለፁ ምክንያት እስካሁን ተግባራዊ እንዳልተደረገና፣ ነገር ግን መሰረታዊ የሆኑ ቅጾችን እየተጠቀሙበት እንደሚገኙ ገልፀዋል፡፡

- ✓ የከፍተኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት ደግሞ ቅ/ጽ/ቤቱ አሁን ወደሚገኝበት ሕንፃ ከተዛወረበት ጀምሮ (ከሐምሌ/2003 ዓ.ም.) አንድ ክፍል በማዘጋጀትና የጽ/ቤት ረዳት በመመደብ የኦዲት የስራ ወረቀቶች በኃላፊነት እንዲያዙ መደረጉን የገለፁ ሲሆን፣ የኦዲት የስራ ወረቀቶችን ወጥነት በተመለከተ በቅ/ጽ/ቤቱ በተካሄደው የ2005 በጀት ዓመት የስራ ሂደት የስራ አፈፃፀም ግምገማ ወቅት ችግሮች መኖራቸው የታየ በመሆኑ በቀጣይ ይህን ለማስተካከል እንደ ሪፈረንስ የሚያገለግል አንድ የኦዲት የስራ ወረቀት በ2006 በጀት ዓመት የመጀመሪያ ሦስት ወራት ለማዘጋጀት እየሰሩ እንደሚገኙ ገልፀዋል፡፡
- ✓ በምስራቅ አዲስ አበባ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት የኦዲት መስሪያ ወረቀቶች፣ የመውጫ ውይይት በየጊዜው እየተቀየረ አስተያየት የሚሰጥባቸው ሳይሆኑ ከማንዋል ጋር አብረው የተቀረፁ መሆናቸውን እና ስራ ላይም እየዋሉ እንደሚገኙ እና ኦዲተሮችም ለእያንዳንዱ ስራ በዚያው አግባብ መስራታቸው ክትትል እንደሚደረግና እንደሚረጋገጥ በተጨማሪም የተሰራባቸው የኦዲት የስራ ወረቀቶች የሪፖርት አካል መሆናቸውንና ይህም ኦዲት በተደረጉ የግብር ከፋይ ፋይሎች/ማህደሮች ውስጥ፣ ኦዲቱን ባከናወኑ ኦዲተሮች፣ በቡድን መሪ እና በስራ ሂደት ኮፒዎች ተሰራጭተው እንደሚቀመጡ ገልፀዋል፡፡

- ይሁን እንጂ በኦዲቱ ወቅት በከፍተኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት የተከናወኑ የኦዲት ሪፖርቶች እና የኦዲት መስሪያ ወረቀቶች በናሙና በተከለሱበት ወቅት ወጥነት የሌላቸው እና ባግባቡ ተጠቃቅሰው እና የመዝገብ ቁጥር እንዲሰጣቸውና ተመዝግበው እንዲቀመጡ አለመደረጉ ተረጋግጧል፡፡ በተጨማሪም የኦዲት ሪፖርቶችና የመስሪያ ወረቀቶች ይዘት ደረጃውን የጠበቀ መሆኑን በተመለከተ

ክትትል ለማድረግ ኃላፊነት በተሰጣቸው ሰዎች በየደረጃው የተደረገ የማረጋገጥ ስራ ስለመሰራቱ የሚያስረዳ መረጃ ማግኘት አልተቻለም፡፡

56. በክዋኔ ኦዲቱ ወቅት የተሰጠው የማሻሻያ ሃሳብ ተግባራዊ የተደረገ ስለመሆኑ ለማረጋገጥ የክትትል ኦዲት በተከናወነበት ወቅት የሚከተሉት ሁኔታዎች ተገኝተዋል፡-

- ከኦዲት ዕቅድ እስከ መውጫ ውይይት ድረስ ያለውን የስራ ፍሰት በተመለከተ የኦዲት አሰራር ስርዓት የተዘረጋ መሆኑን በባለስልጣን መ/ቤቱ የተዘጋጀው የታክስ ኦዲት ማንዋል በተከለሰበት ወቅት ለማወቅ ተችሏል፡፡
- የታክስ ኦዲት አሰራር ስርዓት በታክስ ኦዲት ማንዋል መሰረት ተግባራዊ መሆኑን ለማረጋገጥም የክትትልና ቁጥጥር ስራ እንደሚከናወን በተለያዩ ጊዜያት በታክስ ኦዲት አሰራር ፕሮግራምና ልማት ዳይሬክቶሬት የተካሄደ የሲፐርቪዥን ሪፖርት በተከለሰበት ወቅት ለማወቅ ተችሏል፡፡
- ይሁን እንጂ አፈፃፀሙን በተመለከተ በከፍተኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት፣ በምስራቅ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት እና በምዕራብ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት የተካሄደ የሱፐርቪዥን ሪፖርት በተከለሰበት ወቅት የሚከተሉት ሁኔታዎች ተገኝተዋል፡-
    - ✓ በከፍተኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት በ2007 በሁለተኛው ስድስት ወራት በቅ/ጽ/ቤቱ ኦዲት ከተደረጉ 60 ግብር ከፋዮች ውስጥ የ35 ግብር ከፋዮች ወይም 58 በመቶው በአገር ውስጥ ኦዲት ማንዋል መሰረት ከዝግጅት እስከ ማጠቃለያ ውሳኔ ማስታወቂያ መከናወኑ የተገመገመ ሲሆን፣ በግምገማው ከታዩት 35 ግብር ከፋይ ኦዲት ስራዎች ውስጥ ፡-
        - የኦዲት ዝግጅት ምዕራፍን በተመለከተ የኦዲት ዕቅድ የተዘጋጀላቸው በቁጥር 19 ብቻ ሲሆን ቀሪዎቹ 16 (45%) እንዳልተዘጋጀላቸው፣ 6 ግብር ከፋዮች (17%) ግብር ከፋዮች ኦዲት እንደሚደረጉ በደብዳቤ እንዲያውቁት እንዳልተደረገ፣
        - ዝርዝር የኦዲት ስራ ማከናወንን በተመለከተ 4 ግብር ከፋዮች (11%) ከግብር ከፋዩ ጋር የመግቢያ ውይይት እንዳልተደረገ፣ የ23 (65%) ግብር ከፋይ ኦዲቶች በኦዲት ፕሮግራሙ መሰረት ለእያንዳንዱ አካውንት በማንዋሉ የተዘጋጀው የኦዲት የስራ ወረቀት እንዳልተዘጋጀላቸው፣ የ31 (88%) ኦዲቶች የጊዜ

መቆጣጠርያ (የእያንዳንዱ ኦዲተር የዕለት ስራ መመዝገቢያ ቅ/ጽ) እንዳልተዘጋጀላቸው፣

- የኦዲት ማጠቃለያ ምዕራፍን በተመለከተ 2 (6%) ኦዲቶች ከግብር ከፋዩ ጋር የሚደረገው የመውጫ ውይይት እንዳልተደረገ፣

✓ በምስራቅ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት በ2007 በጀት ዓመት በአጠቃላይ ኦዲት ከተደረጉ 53 ግብር ከፋዮች ኦዲት ውስጥ በአገር ውስጥ ኦዲት ማንዋል መሰረት ከዝግጅት እስከ ማጠቃለያ ውሳኔ ማስታወቂያ መከናወኑ የተገመገመ ሲሆን፣ በግምገማው ከታዩት 53 ግብር ከፋይ ኦዲት ስራዎች ውስጥ ፡-

- የኦዲት ዝግጅት ምዕራፍን በተመለከተ የኦዲት ዕቅድ የተዘጋጀላቸው በቁጥር 32 ብቻ ሲሆን ቀሪዎቹ 21 (40%) እንዳልተዘጋጀላቸው፣ 28 (53%) ግብር ከፋዮች ኦዲት እንደሚደረጉ በደብዳቤ እንዲያውቁት እንዳልተደረገ፣
- ዝርዝር የኦዲት ስራ ማከናወንን በተመለከተ 28 (53%) ኦዲቶች ከግብር ከፋዩ ጋር የመግቢያ ውይይት እንዳልተደረገ፣ የ18 (34%) ግብር ከፋይ ኦዲቶች በኦዲት ፕሮግራሙ መሰረት ለእያንዳንዱ አካውንት በማንዋሉ የተዘጋጀው የኦዲት የስራ ወረቀት እንዳልተዘጋጀላቸው፣ የ38 (72%) ኦዲቶች የጊዜ መቆጣጠርያ (የእያንዳንዱ ኦዲተር የዕለት ስራ መመዝገቢያ ቅ/ጽ) እንዳልተዘጋጀላቸው፣
- የኦዲት ማጠቃለያ ምዕራፍን በተመለከተ የ11 (21%) ኦዲቶች ከግብር ከፋዩ ጋር የሚደረገው የመውጫ ውይይት እንዳልተደረገ፣

✓ በምዕራብ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት ከጥር 1/2007 እስከ ሰኔ 30/2007 ዓ.ም. ድረስ ኦዲት ከተደረጉ 238 የግብር ከፋይ ማህደራት ውስጥ በናሙና የታዩ የ91 የግብር ከፋይ ማህደራት በአገር ውስጥ ኦዲት ማንዋል መሰረት ከዝግጅት እስከ ማጠቃለያ ውሳኔ ማስታወቂያ

መከናወኑ የተገመገመ ሲሆን፣ በግምገማው ከታዩት 91 ግብር ከፋይ ኦዲት ስራዎች ውስጥ ፡-

- የኦዲት ዝግጅት ምዕራፍን በተመለከተ የኦዲት ዕቅድ የተዘጋጀላቸው በቁጥር 88 ሲሆን ቀሪዎቹ 3 (3%) እንዳልተዘጋጀላቸው፣ 35 (38%) ግብር ከፋዮች ኦዲት እንደሚደረጉ በደብዳቤ እንዲያውቁት እንዳልተደረገ፣
- ዝርዝር የኦዲት ስራ ማከናወንን በተመለከተ 32 (35%) ኦዲቶች ከግብር ከፋዩ ጋር የመግቢያ ውይይት እንዳልተደረገ፣ የ4 (4%) ግብር ከፋይ ኦዲቶች በኦዲት ፕሮግራሙ መሰረት ለእያንዳንዱ አካውንት በማንዋሉ የተዘጋጀው የኦዲት የስራ ወረቀት እንዳልተዘጋጀላቸው፣ የ41 (45%) ኦዲቶች የጊዜ መቆጣጠርያ (የእያንዳንዱ ኦዲተር የዕለት ስራ መመዝገቢያ ቅ/ጽ) እንዳልተዘጋጀላቸው፣
- የኦዲት ማጠቃለያ ምዕራፍን በተመለከተ የ23 (25%) ኦዲቶች ከግብር ከፋዩ ጋር የሚደረገው የመውጫ ውይይት እንዳልተደረገ ለማወቅ ተችሏል፡፡

57. በመሆኑም እያንዳንዱ ኦዲት ሲካሄድ መከተል ያለበትን አሰራሮች ተከትሎ የተከናወነ ስለመሆኑ ለማረጋገጥ አያስችልም፡፡ በተጨማሪም የኦዲት ስራ ወረቀቶች ማህደር ተዘጋጅቶላቸውና ባግባቡ ተደራጅተው (ግልፅ እና የተሟሉ) በመረጃ ምንጭነት ሊያገለግሉ በሚያስችል መልኩ በህግ ለተወሰነው የጊዜ ገደብ በአግባቡ ሊጠበቁ በሚችሉበት ቦታ እንዲቀመጡ ባለመደረጉ የታክስ ኦዲት እንዴት እንደሚካሄድና ኦዲቱ የደረሰበትን የዕድገት ደረጃ በማጥናት መሻሻል የሚያስፈልጋቸውን አሰራሮች ለማሻሻል እና ለአዳዲስ ኦዲተሮች ስለአሰራሩ ለማሳየት ካለማስቻሉ በተጨማሪ የታክስ ኦዲት ተቋማዊ አሰራር ግልፅና ተቀባይነት ያለው እንዲሆን አያስችልም፡፡

በቅድመ ኦዲት ዝግጅት የግብር ከፋዩን መብትና ግዴታ በግልጽ ማሳወቅን እና በኦዲት ማጠቃለያ ወቅት የኦዲት መተማመኛ ስርዓት በአግባቡ መዘርጋቱን በተመለከተ፣

58. የታክስ ኦዲት ከመከናወኑ በፊት፣ በኦዲቱ ወቅት እና ከኦዲቱ በኃላ ግብር ከፋዮች ስላላቸው መብትና ግዴታ ግልጽ የሆነ ግንዛቤ እንዲኖራቸው ሊደረግ ይገባል፡፡ ከግብር ከፋዮች የሚቀርበውን አቤቱታ በመቀነስ በተቻለ መጠን በልዩነት በሚወሰነው ግብር/ታክስ ላይ በመተማመን ያለ አቤቱታ የሚከፈልበት ምቹ ሁኔታ ለመፍጠር በኦዲት ማጠቃለያ ወቅት የመውጫ ስብሰባ(Exit conference) በማዘጋጀት በኦዲት ውጤት ላይ ውይይት ሊደረግ ይገባል፡፡

59. በክዋኔ ኦዲቱ ወቅት የተገኘው፡-

- የታክስ ኦዲት ተግባርን ግልፅነት እና ተጠያቂነት ባለው መልኩ ለማከናወን እንዲቻል እያንዳንዱ የታክስ ኦዲት ከመከናወኑ በፊት፣ በኦዲቱ ወቅት እና ከኦዲቱ በኃላ ግብር ከፋዮች በኦዲቱ ላይ ስላላቸው መብትና ግዴታ ግልጽ የሆነ ግንዛቤ እንዲኖራቸው መደረግ እንዳለበት በታክስ ኦዲት ፖሊሲው ላይ ተቀምጧል፡፡
- በመሆኑም እያንዳንዱ የስራ ሂደት የኦዲት ስራውን ከመጀመሩ በፊት ወይም የኦዲት ዝግጅቱን አጠናቆ የኦዲት ስምሪቱን ሲጀምር፣ በኦዲት ፕሮግራሙ መሰረት ኦዲት ተደራጊው ድርጅት ወይም ኩባንያ ስላላቸው መብትና ግዴታ፣ መቼ ኦዲቱ እንደሚደረግ፣ ለምን ኦዲቱ እንደሚደረግና በማን ኦዲቱ እንደሚደረግ ድርጅቱም ይህንኑ ተገንዝቦ በታክስ ህጉ መሰርት ለኦዲት ስራ የሚያገለግሉ አስፈላጊ ሰነዶችን በወቅቱ እንዲያዘጋጅና ድርሻውን እንዲወጣ በአጠቃላይ ድርጅቱ በኦዲት ሂደት ውስጥ ስላሉት መብትና ግዴታዎች ግልጽ የሆነ ግንዛቤ እንዲኖረው የሚደረግ መሆኑን በተመለከተ በኦዲቱ ወቅት በናሙና የታዩት የባለስልጣን መ/ቤቱ ቅ/ጽ/ቤቶች የስራ ኃላፊዎች ለቀረበላቸው ቃለ-መጠይቅ በሰጡት መልስ፡-
    - ✓ በምዕራብ አዲስ አበባ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት ማንኛውም የኦዲት ሥራ ከመከናወኑ አስቀድሞ የኦዲት ቃለ መጠይቅ ከኦዲት ተደራጊው ግብር ከፋይ ጋር የሚደረግ መሆኑን እና ይኸውም ወጥ ሆኖ በተቀረጸ ማንኛውም የኦዲት ሥራ ከመከናወኑ በፊት የሚሞላና በግብር ከፋዩ ማህደር ላይ እንደሚታሰር ገልፀዋል፡፡
    - ✓ በምስራቅ አዲስ አበባ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት በስጋት መስፈርት የተመረጡና የኢንቨስትጌሽን ኦዲት በሚካሄድበት ወቅት

ከቅድመ ዝግጅት አንደኛውና ዋናው ኦዲት ተደራጊው ግብር ከፋይን ስለኦዲቱ የግንዛቤ ማስጨበጫ ስራ መስራት እንደሆነ ይኸውም በስራ ሂደቱ አስተባባሪ የተፈረመ ደብዳቤ እንደሚፃፍ እና በቀጣይ የመግቢያ ጥያቄና ውይይት እንደሚካሄድ በተጨማሪም ኦዲቱን የሚሰሩት ኦዲተሮችና ግብር ከፋይ በመፈራረም ኦዲቱ የሚጀመርበት ቀን፣ የሚከናወንበት ቦታ፣ የሚያስፈልጉ ሰነዶች ወዘተ በመሳሰሉት ጉዳዮች ላይ ጥልቅ ውይይትና መግባባት ከተደረሰ በኃላ ስራው እንደሚጀመር ገልፀዋል፡፡

- ይሁን እንጂ በኦዲት ወቅት በምስራቅ አዲስ አበባ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት የግብር ውሳኔዎች የቅሬታቸው መነሻ ምን እንደሆነ ለማወቅ በቅ/ጽ/ቤቱ ቅሬታ አቀራረብ እና አፈታት ቡድን የግብር አቤቱታ ውሳኔዎች ላይ በ07/02/2005 ዓ.ም. የተካሄደ ጥናት ሰነድ በተከለሰበት ወቅት ዋና ዋና ችግሮች ተብለው ከተለዩት መካከል፡-

<u>የደንበኞች ችግር</u>

- ✓ ግብር ከፋዩ በኦዲት ወቅት መረጃ እንዲያቀርብ ሲጠየቅ፣ ለማምጣት ፈቃደኛ አለመሆን ነገር ግን ውሳኔው ከደረሰው በኃላ ሰነዱን ለአቤቱታ አጣሪ ኮሚቴ በማቅረብ እንዲታይለት እንደሚጠይቅ፣
- ✓ የደንበኛው የግንዛቤ እጥረት እና ጊዜን በአቤቱታ ገዝቶ እፎይታ ለማግኘት እና ሲቆይ ምህረት ይደረግልኛል በሚል በተሳሳተ አሰተሳሰብ ቅሬታ እንደሚያቀረብ፣
- ✓ ግብር ከፋዩ መቀጫ በግብር አወሳሰን አሰባሰብ የስራ ሂደት በመመሪያው መሰረት ከተነሳላቸው በኋላ ቀሪው ደግሞ ሙሉ በሙሉ እንዲነሳላቸው ጥያቄ እንደሚያቀርብ፣

<u>የባለስልጣኑ ችግር</u>

- ✓ ይርጋ የሚገቡ ድርጅቶችን በአግባቡ ዕቅድ አውጥቶ ጊዜው ሳይደርስ ከመወሰን ይልቅ የይርጋ ጊዜው ሲቃረብ ሙሉ መረጃ ሳያገኙ እና መውጫ ስብሰባ /Exit Conference/ ሳያካሄዱ መወሰን፣
- ✓ ለግብር ከፋዮች በወጡት አዋጆች፣ መመሪያዎችና ደንቦች እንዲሁም አዳዲስ በሚወጡ ማሻሻያዎች ዙሪያ የግንዛቤ ማስጨበጫ ውስንነት መኖር፣

- ✓ ድርጅቱ/ግብር ከፋዩ አቤቱታ ለማቅረብ ሲመጣ ትክክለኛ መንገድን አለማሳየት እና አቤት እንዲል ክፍተት መፍጠር፣
- ✓ በትክክለኛ የኦዲት ፕሮግራም እንዲሰራ ያለማድረግ ችግር፣
- ✓ ውሳኔ ከመውጣቱ በፊት ከግብር ከፋዩ የሚመለከተው አካል ጋር በትክክል ያለመወያየት፣
- ✓ የዴስክ ኦዲት ተደርገው የከፈሉትን በአጠቃላይ ኦዲት ሲወሰን ተቀናሽ አለማድረግ የሚሉት መኖራቸው ተገልጿል፡፡

- በመሆኑን ግብር ከፋዮች ስላላቸው መብትና ግዴታ ግልጽ የሆነ ግንዛቤ እንዲኖራቸው ለማድረግ የሚያስችል በኦዲት ወቅት ከግብር ከፋዩ እና ከባለስልጣን መ/ቤቱ የሚጠበቁ ዝርዝር ጉዳዮችን የያዘ አስገዳጅነት ያለው ሰነድ/የግብር ከፋይ ቻርተር/ ተዘጋጅቶ ተግባራዊ አለመደረጉንና ግብር ከፋዮችም በሚፈለገው መጠን የጠራ ግንዛቤ እንዲኖራቸው የማይደረግ መሆኑን ለማረጋገጥ ተችሏል፡፡

60. በኦዲት ማጠቃለያ ወቅት የመውጫ ስብሰባ(Exit conference) በማዘጋጀት በኦዲት ውጤት ላይ ውይይት ማድረግን በተመለከተ ደግሞ፡-

- ኦዲተሮች የመጨረሻውን የኦዲት ውሳኔ ከማውጣታቸው በፊት/በኦዲት ማጠቃለያ ወቅት በእያንዳንዱ የኦዲት ግኝቶች ላይ ከግብር ከፋዩ ጋር ስምምነት እንዲደርሱ ወይም በውሳኔው ላይ ስለመስማማቱ/አለመስማማቱ በግልጽ በሚያሳይ ማስረጃ/በቃለ ጉባኤ በማስደገፍ ለሁሉም ኦዲቶች እንዲያዝ የሚደረግ መሆኑን በተመለከተ በናሙና የታዩት ሦስቱም የባለስልጣን መ/ቤቱ ቅ/ጽ/ቤቶች ተጠይቀው በሰጡት ምላሽ ማንኛውም የኦዲት ሥራ ሲጠናቀቅ ውሳኔው ከመውጣቱ አስቀድሞ ከኦዲት ተደራጊው ድርጅት ጋር የኦዲት መተማመኛ የመውጫ ውይይት የሚደረግ እና ይህም በግብር ከፋዩ ማህደር ላይ የሚታሰር መሆኑን ገልፀዋል፡፡
- ይሁን እንጂ በኦዲቱ ወቅት በከፍተኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት በናሙና ተመርጠው ከተከለሱት የአቤቱታ አጣሪ ኮሚቴ ቃለ-ጉባኤዎች ውስጥ አንዳንድ የኦዲት ውሳኔዎች ወደ አቤቱታ የሚቀርቡት ኦዲተሮች ስለኦዲት ግኝቱ በስብሰባም ሆነ በኦዲት ጊዜ ምንም ጥያቄ ሳያቀርቡና መተማመን ላይ ሳይደረስ የኦዲት ውሳኔ የሚያደርሳቸው መሆኑን ለመረዳት ችለናል፡፡

- በተጨማሪም በከፍተኛ ግብር ከፋዮች እና በምስራቅ አዲስ አበባ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤቶች፣ በቅ/ጽ/ቤቶቹ በተወሰነ መልኩ የተከናወኑ የግብር/ታክስ አቤቱታ ውሳኔዎች ላይ የተካሄደ ጥናት ሰነድ በተከለሰበት ወቅት አብዛኞቹ የግብር ውሳኔዎች እንዲስተካከሉ የሚደረጉት ግብር ከፋዩ በኦዲቱ ወቅት ያላቀረበውን መረጃ በማቅረቡ እንደሆነ ለመረዳት ተችሏል፡፡

61. በክዋኔ ኦዲቱ ወቅት የተሰጠው የማሻሻያ ሃሳብ ተግባራዊ የተደረገ ስለመሆኑ ለማረጋገጥ የክትትል ኦዲት በተከናወነበት ወቅት የሚከተሉት ሁኔታዎች ተገኝተዋል፡-

- በክትትል ኦዲቱ እንደተረጋገጠው ከጥቅምት 2008 ዓ.ም ጀምሮ የደንበኞች ቻርተር ተግባራዊ የተደረገ ሲሆን ለሰራተኖች በየቅ/ጽ/ቤቶች ለሰራተኞች በደንበኛ አገልግሎት ዳይሬክቶሬት ስልጠና ተሰትቷል፡፡ ለባለድርሻ አካላት በተቋሙ በተዘጋጀ መድረክ ቻርተሩ ሥራ ላይ መዋሉና የግብር ከፋይ የሚጠበቅበት እና ከተቋሙ የሚጠበቀው መሰረት ገለፃና ውይይት ተደርጓል፡፡
- በሱፐርቪዥን በናሙና ከታዩት የኦዲት ስራዎች፡-
  - ✓ በከፍተኛ፣ ምዕራብና ምስራቅ ቅ/ጽ/ቤቶች የኦዲት የመግቢያ ውይይት መደረጉን የሚያሳይ የስራ ወረቀት በአግባቡ የመጠቀም ደረጃው ያለ ሲሆን፣ ነገር ግን በአገልግሎት የሚሰሩ ኦዲቶች የመግቢያ ውይይት የማይደረግላቸው መሆኑ፣
  - ✓ በክልል የሚገኙ የፌደራል ቅ/ጽ/ቤቶች ከኮምቦልቻ ቅ/ጽ/ቤት በስተቀር በ6ቱ ቅ/ጽ/ቤቶች ውይይቱን በማድረግ የስራ ወረቀቱን የማደራጀት ስራ የጀመሩ መሆናቸውን፣
  - ✓ በ10ሩ የአዲስ አበባ አነስተኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤቶች በማንዋሉ መሰረት የኦዲት የመግቢያ ውይይት መደረጉን የሚያሳይ የስራ ወረቀት በከፊል የጀመሩ ቅ/ጽ/ቤቶች (አራዳ፣ ንፋስ ስልክ ላፍቶ፣ ቦሌ እና ልደታ) ሲሆኑ፣ ቀሪዎቹ ቅ/ጽ/ቤቶች ያላዘጋጁ መሆኑን ለማወቅ ተችሏል፡፡

62. በመሆኑም ግብር ከፋዮች በኦዲት ወቅት ለኦዲት ስራ የሚያገለግሉ አስፈላጊ ሰነዶችን በወቅቱ እንዳያቀርቡና ኦዲቶችም በተቀመጠላቸው የጊዜ ገደብ እንዳይጠናቀቁ ከማድረጉ በተጨማሪ በግብር ከፋዮ የግንዛቤ እጥረት አንዳንዴም

በተሳሳተ አሰተሳሰብ አብዛኛው የኦዲት ውሳኔዎች ወደ አቤቱታ እንዲሄዱና መሰብሰብ የሚገባው ገቢ በወቅቱ እንዳይሰበሰብ ያደርጋል፡፡

ኦዲት እንዲደረጉ ለተመረጡ ለሁሉም የግብር ከፋይ ማህደራት በግብር ከፋዩ ከሚቀርበው መረጃ በተጨማሪ ለኦዲት ስራው የሚያገለግሉ የሶስተኛ ወገን መረጃዎች በኦዲት ወቅት ጥቅም ላይ እንዲውሉ የሚደረግ መሆኑን በተመለከተ፣

63. በታክስ ኦዲት ወቅት በግብር ከፋዩ ከሚቀርበው መረጃ በተጨማሪ የሶስተኛ ወገን፣ የዊዝሆልዲንግ እና ከሽያጭ መመዝገቢያ መሳሪያዎች የሚገኙ መረጃዎች በተሟላ ሁኔታ ጥቅም ላይ ሊውሉ ይገባል፡፡ መረጃዎቹም በአግባቡ ጥቅም ላይ ስለመዋላቸው ክትትል ሊደረግ ይገባል፡፡

64. በክዋኔ ኦዲቱ ወቅት የተገኘው፡-

- በባለስልጣን መ/ቤቱ በተዘጋጀው የ2003-2007 ስትራቴጂክ ዕቅድ ላይ በዋነኛነት ያሉና የተጀመሩ የመረጃ ሥርዓቶችን በማጠናከርና ሙሉ በሙሉ በመጠቀም ላይ ያተኮረ እንቅስቃሴ ለመፈፀም በዋነኛነት ከሚከናወኑ ስትራቴጂያዊ እርምጃዎችና ዋና ዋና ተግባራት መካከል ለታክስ ውሳኔ የሚረዳ የመረጃ አሰባሰብ፣ ጥንቅርና ሥርጭት፣ አጠቃቀምና ግብረ-መልስ ሥርዓት መዘርጋትና ተግባራዊ ማድረግ እንደሆነ ተቀምጧል፡፡
- ይሁን እንጂ በኦዲቱ ወቅት በናሙና በታዩት የባለስልጣን መ/ቤቱ ቅ/ጽ/ቤቶች መረጃ በተሰበሰበበት ወቅት የሚከተሉት ሁኔታዎች ታይተዋል፡-
    - ➢ በምዕራብ አዲስ አበባ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት የታክስ ኦዲት የስራ ሂደት፡-
        - ✓ በኦዲት ወቅት ግብር ከፋዩ ከሚያቀርበው የኦዲት ሰነዶች በተጨማሪ በሲስተም የሚገኙ መረጃዎች በጥቅም ላይ የሚውሉ እንደሆነና ድርጅቱ በጥቆማ፣ በኢንተለጀንስ እንዲሁም በመሳሰሉት ምክንያቶች ኦዲት የሚደረግ ከሆነ ደግሞ ኦዲቱ እንዲከናወን ከጠየቀው አካል ተጨማሪ መረጃ ከቀረበ ይኸው በግብዓትነት የሚጠቀሙበት መሆኑን፣ በተጨማሪም ኦዲት በሚደረጉ ድርጅቶች ላይ ኦዲተሩ ማንኛውንም አይነት ተጨማሪ መረጃ ከፈለገ ይኸው ከሚመለከተው አካል በደብዳቤ ተጠይቆ እንዲመጣ እንደሚደረግ፣

- ✓ ኦዲት የሚደረገው ድርጅት የተለያየ አገልግሎት ጠይቆ ኦዲት የሚደረግ ከሆነና ለዚህም የሚያስፈልግ መረጃ ካለ በተመሳሳይ የሚጠየቅ ሲሆን ድርጅትን ለመዝጋት ወይንም ለማፍረስ በሚጠየቁ አገልግሎቶች ምክንያት የሚከናወኑ የኦዲት ሥራዎችን በተመለከተ ግን ከታክስ መረጃ ዳይሬክቶሬት ስለድርጅቱ መረጃ ከተጠየቀና የዚሁ ምላሽ ተጠናቅሮ ከመጣ በኋላ ብቻ የኦዲት ስራው የሚከናወን መሆኑን፣
- ✓ ከ2002-2005 በጀት ዓመታት በተከናወኑ የኦዲት ሥራዎች በሶስተኛ ወገን የተገኘ ተጨማሪ ገቢ የተገኘው መረጃ ተጠናቅሮ በስራ ሂደቱ የሚያዝበት አሰራር አለመኖሩን፣

➢ በምዕራብ አዲስ አበባ መካከለኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት የግብር አሰባሰብና ክትትል የስራ ሂደት ደግሞ፣

- ✓ የስራ ሂደቱ በአወሳሰን ቡድን አማካኝነት ግብር ከፋዩ ከሚያቀርበውና በሲግታስ ላይ የሚታየውን ልዩነት ብቻ ከመወሰን ተላቆ በመሰረታዊ የስራ ሂደት ለውጥ ጥናት መሰረት የሦስተኛ ወገን መረጃን ተጠቅሞ በውስን የሂሳብ ምርመራ ሂደት/ዴስክ ኦዲት/ ግብርን የሚወስን መሆኑን፣ በተጨማሪም ኦዲተሩ ሙሉ ኃይሉን በሥጋት መሥፈርት በተመረጡት ላይ ብቻ እንዲያውል ለማስቻል በዴስክ ኦዲት አማካኝነት ውሳኔ የተሰጣቸው እና ተጨማሪ ዝርዝር ስራ ሊከናወንባቸው የሚገቡትን ግብር ከፋዮች በአጠቃላይ ኦዲት እንዲታዩ ወደ ታክስ ኦዲት የስራ ሂደት እንዲተላለፉ እንደሚያደርግ፣
- ✓ ዴስክ ኦዲትን በተመለከተ 2000-2004 ዓ.ም ከሶስተኛ ወገን የተላከ መረጃ ስሌለለ የተሰራ ስራ አለመኖሩን ነገር ግን የ2005 በጀት አመት የውጭ አገር አሰሪና ሰራተኛ አገኛኝ ኤጀንሲ ከኢንተለጀንስ ቡድን የተላከ መረጃን መሠረት በማድረግ የ7 ድርጅቶች የዴስክ ኦዲት መሰራቱ ተገልጿል፡፡

➢ በከፍተኛ ግብር ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት የግብር አሰባሰብና ክትትል የስራ ሂደት ደግሞ ከሶስተኛ ወገን ተደራጅቶ የተገኘው እና የተጠቀሙበት

መረጃ በASYCUDA የሚተላለፈውን መረጃ መሆኑን ይህም ደግሞ ተለይቶ የተያዘ መረጃ እንደሌለው ገልፀዋል፡፡

- ይሁን እንጂ በታክስ ኦዲት ወቅት ከግብር ከፋይ ከሚቀርብ መረጃ በተጨማሪ የሶስተኛ ወገን፣ የዊዝሆልዲንግ እና ከሽያጭ መመዝገቢያ መሳሪያዎች የሚገኙ መረጃዎችን ጥቅም ላይ ለማዋል እንዲቻል በየበጀት ዓመታቱ ኦዲት እንዲደረጉ ለተመረጡ ለሁሉም የግብር ከፋይ ማህደራት ለኦዲት ስራው የሚያገለግሉ የሶስተኛ ወገን መረጃዎች ኦዲቱ ከመጀመሩ በፊት አስቀድመው ተጠናቅረው እንደማይያዙ ወይም እንደማይሰበሰቡ እና በኦዲት ወቅትም በተሟላ ሁኔታ ጥቅም ላይ እንደማይውሉ ታውቋል፡፡
- በተጨማሪም ተቋሙ የሶስተኛ ወገን መረጃ በመጠቀም የሚያከናውናቸው የአሰስመንት ሥራዎች ውጤታማ እንደሆኑ ለማረጋገጥ በሚያስችል መልኩ በቅ/ጽ/ቤቶቹ በየበጀት ዓመታቱ የሶስተኛ ወገን መረጃን በኦዲት ወቅት ጥቅም ላይ በማዋል የተገኘ ተጨማሪ ግብር/ገቢ መረጃ ተጠናቅሮ የማይያዝ መሆኑ በኦዲቱ ወቅት ተረጋግጧል፡፡

65. በክዋኔ ኦዲቱ ወቅት የተሰጠው የማሻሻያ ሃሳብ ተግባራዊ የተደረገ ስለመሆኑ ለማረጋገጥ የክትትል ኦዲት በተከናወነበት ወቅት የሚከተሉት ሁኔታዎች ተገኝተዋል፡-

- በየቅ/ጽ/ቤቱ የሶስተኛ ወገን መረጃ የሚጠናቀርበት ስርዓት እንዲሁም የሶስተኛ ወገን መረጃን በኦዲት ስራ ጥቅም ላይ መዋሉን በሚመለከት በሱፐርቪዥን ስራ ውስንነቶች የታዩ ሲሆን ዋና ዋናዎቹም፡-
  - ✓ ታክስ መረጃ ቡድን በቅ/ጽ/ቤቶች ደረጃ አለመኖርና ለኦዲት ግብዓት የሚሆኑ መረጃዎች በተደራጀ መልኩ አለመገኘት፣
  - ✓ ቅ/ጽ/ቤቱ ከሶስተኛ ወገን ጠይቆ ያገኘውን መረጃም ሆነ ከመረጃ ቋት የተገኘን መረጃ ለኦዲት ስራ ስለመጠቀሙ በኦዲት ሪፖርት ላይ አለመግለፅ፣
  - ✓ ለሁሉም ኦዲት ለተደረጉ ግብር ከፋዮች በታክስ መረጃ አስተዳደር የተጠናቀረ መረጃን ለኦዲት ስራው አለመጠቀም፣
  - ✓ የሶስተኛ ወገን የመረጃ ቋት መረጃን ቅ/ጽ/ቤቱ ማግኘት አለመቻሉ፣ የሚሉት ይገኙበታል፡፡

66. *በመሆኑም በቅ/ጽ/ቤቶች በአንዳንድ የኦዲት ስራዎች ወቅት የሶስተኛ ወገን መረጃን የመጠቀም ሁኔታ ቢኖርም በየበጀት ዓመታቱ ኦዲት እንዲደረጉ ለተመረጡ ለሁሉም የግብር ከፋይ ማህደራት ለኦዲት ስራው የሚያገለግሉ የሶስተኛ ወገን መረጃዎች ኦዲቱ ከመጀመሩ በፊት አስቀድመው ተጠናቅረው የማይያዙ/የማይሰበሰቡ እና በኦዲት ወቅትም በተሟላ ሁኔታ ጥቅም ላይ የማይውሉ እንዲሁም መረጃዎቹ ጥቅም ላይ ስለመዋላቸው ክትትል ለማድረግ የሚያስችል በአግባቡ የተዘረጋ አሰራር ባለመኖሩ በግብር ከፋዩ የሚቀርቡ የታክስ ማስታወቂያዎችና ሌሎች መረጃዎች ትክክለኛነትን በአግባቡ ለማረጋገጥ ካለመቻሉ በተጨማሪ መሰብሰብ የሚገባውን ገቢ በሚፈለገው መጠን መሰብሰብ ወይም አለመሰብሰቡን ማረጋገጥ አያስችልም፡፡*

ክፍል ሦስት

መደምደሚያ

67. ባለስልጣን መ/ቤቱ በግብር ከፋዮች ሊፈጠር የሚችል ማንኛውንም ዓይነት ግብርና ታክስ የመደበቅና የመሰወር ተግባርን በመከላከል የገቢ ህግ ተገዢነትን ለማረጋገጥ የዘረጋው የአገር ውስጥ ታክስ ኦዲት አሰራር ስርዓት ብቃት ያለውና ውጤታማ እንዳይሆን እንቅፋት የሆኑ የአሰራር ድክመቶች ያሉበት መሆኑን በ2006 ዓ.ም በተደረገው የክዋኔ ኦዲት ከተገለፁት በመጠኑ የተቀረፉ ቢሆንም በክትትል ኦዲቱ ወቅትም አፅንዖት ተሰጥቷቸው መወገድ የሚገባቸው ችግሮች ያሉ መሆኑን ተገንዝበናል፡፡ እነርሱም ዋና ዋናዎቹ፡-

- ✓ የታክስ ኦዲት ፖሊሲ እና ስትራቴጂውን ሰነዱን መሰረት ያደረጉ የአሰራር ማንዋሎች/መመሪያዎች/ በሙሉ ተዘጋጅተው ለሁሉም የባለስልጣን መ/ቤቱ ቅ/ጽ/ቤቶች እንዲደርሳቸው አለመደረጉ በቅ/ጽ/ቤቶች የሚከናወነው የታክስ ኦዲት ተግባር ግልጽነት፣ ተጠያቂነት ያለበት እና ወጥነት ያለው የኦዲት የአሠራር ሥርዓት እንዲከተል የማያስችል መሆኑ፣
- ✓ የተከናወኑ የታክስ ኦዲቶች በግብር ከፋዮች ሊፈጠር የሚችል ማንኛውንም ዓይነት ግብርና ታክስ የመደበቅና የመሰወር ተግባር በመከላከል የገቢ ህግ ተገዢነትን በማረጋገጥ ግብር ከፋዩ ያለበትን ግብር በፍቃደኝነት እንዲከፍል ያደረገውን አስተዋፅኦ መገምገም የሚያስችል የኦዲት ውጤታማነት መመዘኛ መስፈርት ተዘጋጅቶ ተግባራዊ ባለመደረጉ በባለስልጣን መ/ቤቱ ህግ ማስከበርን በተመለከተ በስትራቴጂክ ዘመኑ የያዛቸውን ዒላማዎች ከማሳካት ዓንፃር የታክስ ኦዲቱ ያበረከተው ተጨባጭ አስተዋፅኦም/ያስገኘው አጠቃላይ ውጤት/ፋይዳ መገምገመም የማያስችል መሆኑ፣
- ✓ በኦዲት ተጨማሪ ገቢ መወሰንን ብቻ እንደ ግብ ማስቀመጥና የውጤታማነት መመዘኛ መስፈርት መጠቀም አንድ ሰፊና ውስብስብ ስራ ያለው ማህደር ላይ በተደረገ ኦዲት በጣም አነስተኛ ተጨማሪ ገቢ ሊገኝ የሚችል በመሆኑና በሌላ ቀለል ያለና ብዙ ቀናትን ባልፈጀ የኦዲት ፋይል ደግሞ ከፍተኛ የሆነ ተጨማሪ ገቢ ሊገኝ የሚችል በመሆኑ የኦዲተሮች ዕቅድ አፈፃፀም ሲገመገም ልዩነትን

የሚያስከትልና ኦዲተሮችንም ወዳልተፈለገ ውሳኔ እንዲያመሩ የሚያደርግ መሆኑ፣

- ✓ በታክስ ኦዲት ፖሊሲና ስትራቴጂው ላይ የተቀመጠውን የኦዲት ዕቅድ ስታንደርድ እና የባለስልጣን መ/ቤቱን ስትራቴጂክ ዕቅድ መሰረት በማድረግ ወጥ የሆነ ተቋማዊ የኦዲት ዕቅድ በማይዘጋጀት ቅ/ጽ/ቤቶችም ይህን ተቋማዊ የኦዲት ዕቅድ መሰረት ያደረገ ዝርዝር ዕቅድ አዘጋጅተው ተግባራዊ አለማድረጋቸው በተቋሙ የተያዘውን የኦዲት ሽፋን ግብ ማሳካት እና በተሰማራው ውስን የሰለጠነ የኦዲት ሙያተኛ ልክ ተጨማሪ ገቢ ለማግኘት የማያስችል መሆኑ፣
- ✓ ኦዲቶች በተቀመጠላቸው የጊዜ ገደብ እንዲናቀቁ አለመደረጉ ቀልጣፋ አገልግሎት በመስጠት የግብር ከፋዮችን እርካታ መፍጠር ካለማስቻሉ በተጨማሪ በቅ/ፅ/ቤቶች ከሚገኘው ግብር ከፋይ ብዛት አንፃር በቂ የኦዲት ሽፋን ባለመኖሩ በኦዲት ሊገኝ የሚችል ተጨማሪ ገቢ ሳይሰበሰብ የይርጋው ጊዜ ሊያልፍ የሚችልበት ስጋት የሚፈጥር መሆኑ፣
- ✓ ግብር ከፋዮች ለኦዲት የሚመረጡበት ሂደትን በተመለከተ የተዘረጋውን የአሰራር ስርዓት በአግባቡና ወጥ በሆነ መልኩ በሁሉም ቅ/ጽ/ቤቶች ተግባራዊ አለመደረጉ የግብርና ታክስ ኦዲት ስራዎችን ተገቢና ምቹ በሆነ መልክ ለማደራጀት፣ ለመመደብና ለመገምገም እንዲሁም ግብር ከፋዩን በእኩልነትና ሚዛናዊ በሆነ መልኩ ለታክስ ኦዲት ለመምረጥ የማያስችል መሆኑ፣
- ✓ በየቅ/ጽ/ቤቶቹ ለሚገኙ ለሁሉም ግብር ከፋዮች የጠራና የተደራጀ መረጃ (profile) አሁንም ባለመያዙ የስጋት መምረጫ መስፈርቶቹን አቀናጅቶና አዋህዶ ጥቅም ላይ በማዋል የሁሉንም የሚያስተዳድሯቸውን ግብር ከፋዮች የስጋት ደረጃ በግልጽ እንዲታወቅ አለመደረጉ ለኦዲት የተመረጡት ግብር ከፋዮች ግልጽነት ባለው መንገድ ስለመመረጣቸው ለማረጋገጥ የማያስችል መሆኑ፣
- ✓ በቅ/ጽ/ቤቶች የሚከናወነው ኦዲት እንዲደረጉ የሚወሰኑ ማህደራትን /ኦዲት ኬዝ / ለኦዲተሮች ለመደልደል የተዘጋጀው መመሪያ ባግባቡ በሁሉም ቅ/ጽ/ቤቶች ተግባራዊ አለመደረጉ በቅ/ጽ/ቤቶች የሚከናወነው በየደረጃው የመደልደሉ ወይም የማከፋፈሉ ስራ ግልፅነትና ተጠያቂነት ባለው እንዲሁም ወጥ በሆነ መልኩ እንዳይከናወን የሚያደርግ መሆኑና የስራውን ውስብስብነት፣ ግብር ከፋዩ

የተሰማራበትን ዘርፍ፣ የቡድኑን ወይም የኦዲተሩን እውቀትና ክህሎት ወ.ዘ.ተ መሰረት በማድረግ ብቃት ባላቸው ኦዲተሮች እንዳይከናወን የሚያደርግ መሆኑ፣

- ✓ ለእያንደንዱ ኦዲት፣ የኦዲት ስራዎችን ለማከናወን የሚያስችል የተዘጋጀ እና የፀደቀ ዝርዝር የድርጊት መርሀ ግብር/ኦዲት ፕሮግራም እንዲሁም እያንዳንዱ ኦዲት በታቀደለት ወቅት፣ የጊዜ ተመን እና የኦዲት ሂደት መሰረት የተከናወነ ስለመሆኑ የተደረገ ክትትል እና የአፈፃፀም ግምገማ የተጠናቀረ መረጃ በሚገባ አለመያዙ የተከናወኑት ኦዲቶች ደረጃቸውን የጠበቁ ስለመሆናቸው በተጨማሪም ስራው መች እንደተሰራ፣ በማን እንደተሰራ፣ የት እንደተሰራ፣ ምን ያህል ጊዜ እንደወሰደ እና ትኩረት የሚሰጣቸው ጭብጦች በሚገባው መጠን የተዳሰሱ ስለመሆኑ ለማረጋገጥ የማያስችል መሆኑ፣
- ✓ ለተከናወኑ ለእያንዳንዱ ኦዲቶች የኦዲት ስራ ወረቀቶች ማህደር ተዘጋጅቶላቸው ባግባቡ ተደራጅተው (ግልፅ እና የተሟሉ) በመረጃ ምንጭነት ሊያገለግሉ በሚያስችል መልኩ በህግ ለተወሰነው የጊዜ ገደብ በአግባቡ ሊጠበቁ በሚችሉበት ቦታ እንዲቀመጡ አለመደረጉ እያንዳንዱ ኦዲት ሲካሄድ መከተል ያለበትን አሰራሮች ተከትሎ የተከናወነ ስለመሆኑ ለማረጋገጥ የማያስችልና ከተጠያቂነት አንፃር ክፍተት የሚፈጥር መሆኑ፣
- ✓ እያንዳንዱ የስራ ሂደት የኦዲት ስራውን ከመጀመሩ በፊት ወይም የኦዲት ዝግጅቱን አጠናቆ የኦዲት ስምሪቱን ሲጀመር በየኦዲት ፕሮግራሙ መሰረት ኦዲት ተደራጊው ድርጅት ወይም ኩባንያ ስላላቸው መብትና ግዴታ/መቼ ኦዲት እንደሚደረግ፣ ለምን ኦዲት እንደሚደረግና በማን ኦዲት እንደሚደረግ ድርጅቱም ይህንኑ ተገንዝቦ በታክስ ህጉ መሰርት ለኦዲት ስራ የሚያገለግሉ አስፈላጊ ሰነዶችን በወቅቱ እንዲያዘጋጅና ድርሻውን እንዲወጣ በአጠቃላይ ድርጅቱ በኦዲት ሂደት ውስጥ ስላሉት መብትና ግዴታዎች ግልጽ የሆነ ግንዛቤ እንዲኖረው የማይደረግ መሆኑ ኦዲቶች በወቅቱ እንዳይጠናቀቁ እና በኦዲት ተወሰነውም ተጨማሪ ገቢ በወቅቱ እንዳይሰበሰብ የሚያደርግ መሆኑ፣
- ✓ ኦዲተሮች የመጨረሻውን የኦዲት ውሳኔ ከማውጣታቸው በፊት/በኦዲት ማጠቃለያ ወቅት በእያንዳንዱ የኦዲት ግኝቶች ላይ ከግብር ከፋዩ ጋር ስምምነት እንዲደርሱ ወይም በውሳኔው ላይ ስለመስማማቱ/አለመስማማቱ በግልጽ በሚያሳይ ማስረጃ/በቃለ-ጉባኤ በማስደገፍ ለሁሉም ኦዲቶች

እንዲዘጋጅና እንዲያዝ አለመደረጉ ከተከናወኑ ኦዲቶች አብዛኞቹ ወደ አቤቱታ እንዲሄዱ የሚያደርግ በመሆኑ ባለስልጣን መ/ቤቱን ለተጨማሪ ጊዜና ወጪ እንደሚዳርጉት መሆኑ፣

- ✓ በታክስ ኦዲት ወቅት ከግብር ከፋይ ከሚቀርብ መረጃ በተጨማሪ የሶስተኛ ወገን፣ የዊዝሆልዲንግ እና ከሽያጭ መመዝገቢያ መሳሪያዎች የሚገኙ መረጃዎችን ጥቅም ላይ ለማዋል እንዲቻል በየበጀት ዓመታቱ ኦዲት እንዲደረጉ ለተመረጡ ለሁሉም የግብር ከፋይ ማህደራት ለኦዲት ስራው የሚያገለግሉ የሶስተኛ ወገን መረጃዎች ኦዲቱ ከመጀመሩ በፊት አስቀድመው ተጠናቅረው የማይያዙ/የማይሰበሰቡ እና በኦዲት ወቅትም በተሟላ ሁኔታ ጥቅም ላይ የማይውሉ በመሆኑ በግብር ከፋዩ የሚቀርቡ የታክስ ማስታወቂያዎችና ሌሎች መረጃዎች ትክክለኛነት በግባቡ ማረጋገጥ የማያስችል መሆኑና መሰብሰብ የሚገባውን ገቢ መሰብሰብን ለማረጋገጥ የማያስችል መሆኑ፣
- ✓ በየበጀት ዓመታቱ የሶስተኛ ወገን መረጃን በኦዲት ወቅት ጥቅም ላይ በማዋል የተገኘ ተጨማሪ ግብር/ገቢ መረጃ ተጠናቅሮ የማይያዝ መሆኑ ተቋሙ የሶስተኛ ወገን መረጃ በመጠቀም የሚያከናውናቸውን የኦዲት እና የአሰስመንት ሥራዎች ውጤታማ ለማረጋገጥ የማያስችል መሆኑ፣ ይታመናል፡፡

ክፍል አራት

የማሻሻያ ሃሳቦች

68. በ2006 ዓ.ም በባለስልጣን መ/ቤቱ የሚከናወነውን የአገር ውስጥ ታክስ ኦዲት ተግባር አፈፃፀምን በተመለከተ በተደረገው የክዋኔ ኦዲት ለባለስልጣን መ/ቤቱ በቀረበ ሪፖርት ላይ የተሰጡ የማሻሻያ ሀሳቦች ተግባራዊ የተደረጉ ቢሆንም አብዛኛዎቹ በሚፈለገው መጠን ተግባራዊ ያልተደረጉ እና ተጨባጭ ውጤት ያላስገኙ በመሆናቸው ባለስልጣን መ/ቤቱ የተሰጡት የማሻሻያ ሀሳቦች ትኩረት ተሰጥቷቸው እንዲተገበሩ እንዲያደርግ በድጋሚ የሚከተሉት የማሻሻያ ሀሳቦች ቀርበዋል፡፡

- ✓ የታክስ ኦዲት ፖሊሲ እና ስትራቴጂውን ሰነዱን መሰረት ያደረጉ ያልተዘጋጁት የአሰራር ማንዋሎች/መመሪያዎች/ ባፋጣኝ ተዘጋጅተው ለሁሉም የባለስልጣን መ/ቤቱ ቅ/ጽ/ቤቶች እንዲደርሳቸው ሊደረግና ቅ/ጽ/ቤቶችም በመመሪያው መሰረት የታክስ ኦዲት ተግባርን እያከናወኑ ስለመሆናቸው ክትትልና ቁጥጥር መደረግ ይኖርበታል፡፡
- ✓ የተከናወኑ የታክስ ኦዲቶች በግብር ከፋዮች ሊፈጠር የሚችል ማንኛውንም ዓይነት ግብርና ታክስ የመደበቅና የመሰወር ተግባር በመከላከል የገቢ ህግ ተገዢነትን በማረጋገጥ ግብር ከፋዩ ያለበትን ግብር በፍቃደኝነት እንዲከፍል ያደረገውን አስተዋፅኦ መገምገም የሚያስችል ባለስልጣን መ/ቤቱ ከሚያከናውናቸው ሌሎች የህግ ማስከበር ስራዎች የተናጠል ሊለካ የሚችል የኦዲት ውጤታማነት መመዘኛ መስፈርት በተቋም ደረጃ ተዘጋጅቶ በተቋሙም ሆነ በቅ/ጽ/ቤቶች የኦዲት ዕቅድ ውስጥ ሊካተት ይገባል፡፡
- ✓ የታክስ ኦዲቱ ያበረከተው ተጨባጭ አስተዋፅኦም/ያስገኘው አጠቃላይ ውጤት/ፋይዳ በየደረጃው(በቅ/ጽ/ቤቶችም ሆነ በተቋም) በየዓመቱ መገምገመም ይኖርበታል
- ✓ በታክስ ኦዲት ፖሊሲና ስትራቴጂው ላይ የተቀመጠውን የኦዲት ዕቅድ ስታንደርድ እና የባለስልጣን መ/ቤቱን ስትራቴጂክ ዕቅድ መሰረት በማድረግ ወጥ የሆነ ተቋማዊ የኦዲት ዕቅድ መዘጋጀት ይኖርበታል

- ✓ ቅ/ጽ/ቤቶች እንደ ተቋም የተዘጋጀውን ወጥ የሆነ የኦዲት ዕቅድ መሰርት በማድረግ ስለማቀዳቸው እና ተግባራዊ ስለማድረጋቸው በዋናው መ/ቤት ተገቢ የሆነ ክትትልና ቁጥጥር መደረግ ይኖርበታል፡፡
- ✓ ቅ/ጽ/ቤቶች የሚከናወኑት ኦዲቶች በተቀመጠላቸው የጊዜ ገደብ እየተናቀቁ ስለመሆኑ ተገቢ የሆነ ክትትልና ቁጥጥር መደረግ ይኖርበታል፡፡
- ✓ የግብርና ታክስ ኦዲት ስራዎችን ተገቢና ምቹ በሆነ መልክ ለማደራጀት፣ ለመመደብና ለመገምገም እንዲሁም ግብር ከፋዩን በእኩልነትና ሚዛናዊ በሆነ መልኩ ለታክስ ኦዲት ለመምረጥ የሚያስችል አካል በሁሉም ቅ/ጽ/ቤቶች ወጥ በሆነ እና በተሟላ መልኩ መቋቋም ይኖርበታል፡፡
- ✓ በየቅ/ጽ/ቤቶቹ ለሚገኙ ለሁሉም ግብር ከፋዮች የጠራና የተደራጀ መረጃ (profile) መያዝ ይኖርበታል፡፡
- ✓ በቅ/ጽ/ቤቶች ለሚከናወነው ኦዲት እንዲደረጉ የሚወሰኑ ማህደራትን /ኦዲት ኬዝ/ ለኦዲተሮች ለመደልደል የተዘጋጀው መመሪያ በሁሉም ቅ/ጽ/ቤቶች ባግባቡ ተግባራዊ ስለመደረጉ ክትትል መደረግ ይኖርበታል፡፡
- ✓ የስራውን ውስብስብነት፣ ግብር ከፋዩ የተሰማራበትን ዘርፍ፣ የቡድኑን ወይም የኦዲተሩን እውቀትና ክህሎት ወ.ዘ.ተ ባገናዘበ መልኩ መመሪያው እንዲከለስ መደረግ ይኖርበታል፡፡
- ✓ ቅ/ጽ/ቤቶችም የተዘጋጀውን መመሪያ ኦዲት የሚደረጉ ግብር ከፋዮችን የመደልደል ወይም የማከፋፈል ስራው ወጥነት ባለው፣ ግልፅ በሆነና ተጠያቂነት ባለው መልኩ መደልደል ይኖርባቸዋል፡፡
- ✓ ቅ/ጽ/ቤቶችም የተዘጋጀውን መመሪያ ኦዲት የሚደረጉ ግብር ከፋዮችን የመደልደል ወይም የማከፋፈል ስራው ወጥነት ባለው፣ ግልፅ በሆነና ተጠያቂነት ባለው መልኩ እያከናወኑ ስለመሆኑ በዋናው መ/ቤት ክትትልና ቁጥጥር መደረግ ይኖርበታል፡፡
- ✓ የተከናወኑት ኦዲቶች የስጋት ደረጃቸውን መሰረት አድርጎ ቅደም ተከተል የወጣላቸው፣ በወጣው ቅደም ተከተል መሰረትም ኦዲቱ የተከናወነ በተጨማሪም ስራው መች እንደተሰራ፣ በማን እንደተሰራ፣ የት እንደተሰራ፣ ምን ያህል ጊዜ እንደወሰደ እና ትኩረት የሚሰጣቸው ጭብጦች የተዳሰሱ ስለመሆኑ

ለመከታተልና ለማረጋገጥ በማያስችል መልኩ መረጃዎች ሊደራጁና ተጠናቅረው መያዝ ይኖርባቸዋል፡፡

- ✓ በየቅ/ጽ/ቤቶች ለተከናወኑ ለእያንዳንዱ ኦዲቶች የኦዲት ስራ ወረቀቶች ማህደር ተዘጋጅቶላቸውና ባግባቡ ተደራጅተው (ግልፅ እና የተሟሉ) በመረጃ ምንጭነት ሊያገለግሉ በሚያስችል መልኩ በህግ ለተወሰነው የጊዜ ገደብ በአግባቡ ሊጠበቁ በሚችሉበት ቦታ መቀመጥ ይኖርባቸዋል፡፡
- ✓ እያንዳንዱ የስራ ሂደት የኦዲት ስራውን ከመጀመሩ በፊት ወይም የኦዲት ዝግጅቱን አጠናቆ የኦዲት ስምሪቱን ሲጀመር በየኦዲት ፕሮግራሙ መሰረት ኦዲት ተደራጊው ድርጅት ወይም ኩባንያ ስላላቸው መብትና ግዴታ/መቼ ኦዲት እንደሚደረግ፣ ለምን ኦዲት እንደሚደረግና በማን ኦዲት እንደሚደረግ ድርጅቱም ይህንኑ ተገንዝቦ በታክስ ህጉ መሰርት ለኦዲት ስራ የሚያገለግሉ አስፈላጊ ሰነዶችን በወቅቱ እንዲያዘጋጅና ድርሻውን እንዲወጣ በአጠቃላይ ድርጅቱ በኦዲት ሂደት ውስጥ ስላሉት መብትና ግዴታዎች ግልጽ የሆነ ግንዛቤ እንዲኖረው መደረግ ይኖርበታል፡፡
- ✓ ኦዲተሮች የመጨረሻውን የኦዲት ውሳኔ ከማውጣታቸው በፊት/ በኦዲት ማጠቃለያ ወቅት በእያንዳንዱ የኦዲት ግኝቶች ላይ ከግብር ከፋዩ ጋር ስምምነት እንዲደርሱ ወይም በውሳኔው ላይ ስለመስማማቱ/ አለመስማማቱ በግልጽ በሚያሳይ ማስረጃ/ በቃለ-ጉባኤ በማስደገፍ ለሁሉም ኦዲቶች እንዲዘጋጅና እንዲያዝ መደረግ ይኖርበታል፡፡
- ✓ በታክስ ኦዲት ወቅት ከግብር ከፋይ ከሚቀርብ መረጃ በተጨማሪ የሶስተኛ ወገን፣ የዊዝሆልዲንግ እና ከሽያጭ መመዝገቢያ መሳሪያዎች የሚገኙ መረጃዎችን ጥቅም ላይ ለማዋል እንዲቻል በየበጀት ዓመታቱ ኦዲት እንዲደረጉ ለተመረጡ ለሁሉም የግብር ከፋይ ማህደራት ለኦዲት ስራው የሚያገለግሉ የሶስተኛ ወገን መረጃዎች ኦዲቱ ከመጀመሩ በፊት አስቀድመው ተጠናቅረው ሊያዙ እና በኦዲት ወቅትም በተሟላ ሁኔታ ጥቅም ላይ ሊውሉ ይገባል፡፡
- ✓ በየበጀት ዓመታቱ የሶስተኛ ወገን መረጃን በኦዲት ወቅት ጥቅም ላይ በማዋል የተገኘ ተጨማሪ ግብር/ገቢ መረጃ ተጠናቅሮ መያዝና ተቋሙ የሶስተኛ ወገን መረጃ በመጠቀም የሚያከናውናቸውን የኦዲት እና የአሰስመንት ሥራዎች ውጤታማ ለማረጋገጥ በየወቅቱ መገምገም ይኖርበታል፡፡

በመጨረሻም የባለስልጣን መ/ቤቱ ኃላፊዎች እና ሰራተኞች በክትትል ኦዲቱ ወቅት ስላደረጉልን የቀና ትብብር እናመሰግናለን፡፡